

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 4

ЈУЛИ—АВГУСТ 1952

ГОДИНА IV

Генерал-пуковник ПЕКО ДАПЧЕВИЋ

ЗНАЧАЈ И СНАГА МАНЕВРА

„Упамти: онај старјешина који код оволико широких фронтава, а примјеном лаких маневарских јединица, не прибјегава пробијању у позадину и нападима из позадине — није способен старјешина.“
(Тито)

... Позициски рат је израз нужде — губљење привремене или сталне могућности (моћи) маневра. Само онај ко схвата да привремено губљење иницијативе у маневру значи и прикупљање снага за своје противманевре (противударе и противофанзиве), свјестан је циља одбране и за њега одбрана неће и не може бити и остати пасивна и сама себи циљ, већ ће она из нужде брзо прелазити у своју супротност, у остварење активних дејстава на ужем или ширем фронту, све до генералног наступања. Зато стална и императивна тежња ка остварењу активног маневра — противманевра, у циљу обезбјеђења натурања своје воље непријатељу, јесте оно што карактерише (прати) све војсковође у историји ратовања и прије но што је као посљедица Француске револуције избило гесло: „Маршевати и становати одвојено, а тући се скупно.“

Једни су услови у наступним дејствима, а сасвим други у отступању, а посебни у отступним маршманеврима и у маневарској одбрани уопште (била она упорна или еластична), али је заједничко свима да се маневар мора предузимати у циљу надјачавања противника и паралисања његових дејстава. Оном ко га остварује, мора бити јасно да се маневар мора изводити без колебања, да он мора обезбиједити извршење његове замисли, да мора бити једноставан и јасан, непрекидан и стално активан. Маневар у исто вријеме мора одговарати крајњем напору и могућностима живе силе и технике, без обзира на разне могућности исхода. Зато они који у рату примјењују маневар као своје снажно и одлучујуће средство никада не смију да прејудицирају. Иако, напримјер, унапријед може бити јасно да се противник неће моћи сасвим зауставити, одбацити или разбити, или протјерати — мада ће, вјероватно, претрпјети велике губитке — то не значи да маневар не треба предузимати, макар и са овако ограниченим циљем. Напротив, разуман маневар, предузет на вријеме и досљедно вођен до краја, може и мора на-

докнадити недостатак технике и живе силе, а тиме парирати и технику противника и довести је у ситуацију да не може бити у потпуности употребљена према својој намјени, а често ни у количини која је планирана. Тако ће улога технике бити деградирана (смањена), а улога снага које вјешто маневришу — чак ако су то и мања дејства — знатно повећана. Мишљење да је маневар израз само нужде (одбране) и да он при извођењу нападних операција нема онакав значај какав има у одбрани веома је погрешно, а може имати и катастрофалних посљедица, јер старјешина мора маневровати снагама и средствима у свима видовима бојевих дејстава ако жели да своја дејства тачно изведе, осигура и доведе до краја.

Треба нарочито подвући важност активности при отступним маневрима, важност противманевара, у циљу очувања сталне борбене активности, откривања намјера противника и очувања сопствене иницијативе за даља рјешавајућа дејства. Дејства у сваком случају морају бити снажна и планска, увијек смишљена за наношење својевременог ефикасног ударца по истуреним колонама и дубини непријатеља, са циљем отсијецања и уништења појединих дјелова, читавих истурених колона, развлачења и дробљења снага противника, слабљења или паралисања његовог маневра и обезбјеђења преласка у противофанзиву (противнаступање), као и потпуног наметања своје воље противнику.

Однос према одбрани, а посебно према маневру у одбрани, јесте и мора бити један од основа гледања политичког и војног руководства дате земље на војну мисао и на вођење рата у цјелини. То ће, према томе, бити стратeгиска мисао једне земље, која се неће базирати само на политици њеног руководства, већ у првом реду на томе какви су циљеви постављени стратeгији од стране те политике. Овдје ће однос према ратовима бити онај елемент који ће у сваком случају давати основни печат како активном учешћу маса у томе рату, тако и његовим формама. Према томе да ли армија једне земље (нарочито мале, какав је случај био са бившом југословенском војском) базира сва своја расуђивања на ишчекивању, на пасивној одбрани, на фиктивној одбрани неких појасева по дубини (док се они могу бранити), умјесто да се припрема и васпитава да врши стална активна дејства, односно противударе, може се лако донијети суд о тој армији и унапријед сагледати њена судбина. Сигурно је да такво гледање (пасивна одбрана) не говори о самопоуздању старјешина и армије у цјелини, већ о несхватању значаја и снаге маневра, који добро организован и припремљен може удвостручити и утростручити снаге, а тиме их и спремити и обавезати на противмјере, на активна противдејства од самог почетка. Таква дејства су једина залога одбране, а онај ко их се одрекне, тај одбрану унапријед изједначава са катастрофом. Правилно схватање маневра омогућиће старјешини (војсковођи) да у њему види највећу продуктивност, најцјелисходнију и најрационалнију употребу живе силе и технике у рату, као што то у миру чине добар директор фабрике и раднички савјет са људима и машинама у фабрици.

Пошто ћу у даљим излагањима са особитом пажњом третирати питања маневра која су у вези са одбраном, а затим са противнаступањем (противофанзивом), то ћу овдје рећи неколико ријечи о посебном значају маневра

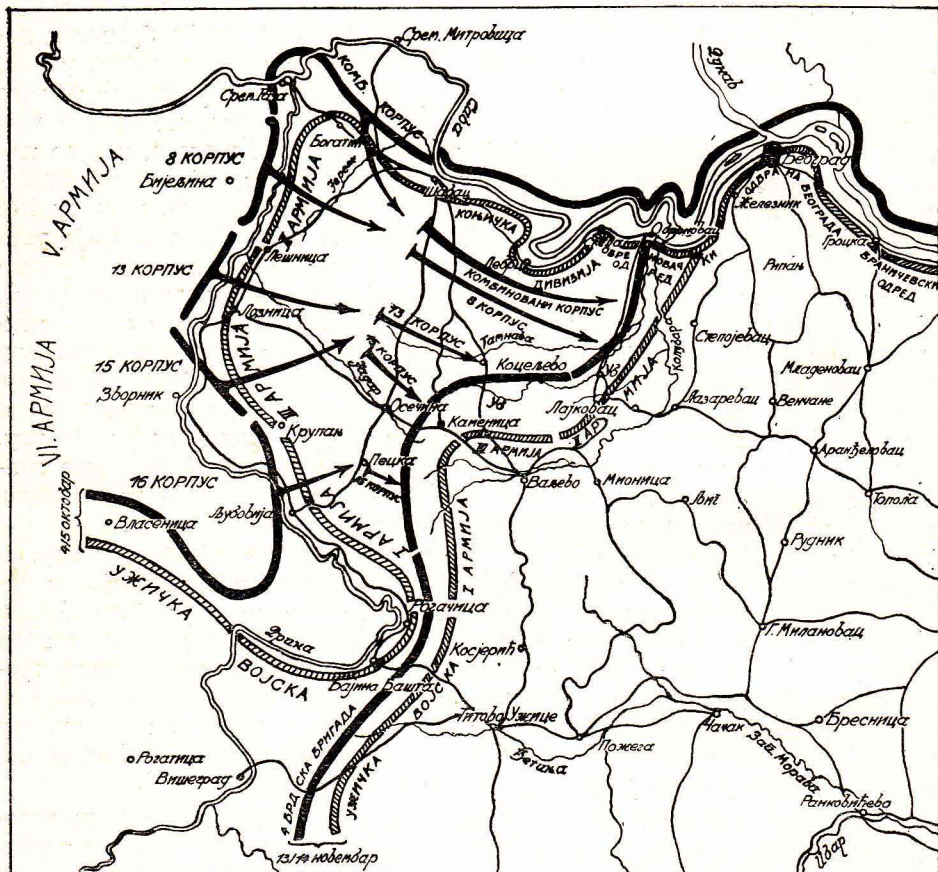
у одбранбеним бојевима и операцијама, наглашавајући нарочити значај и посебну снагу маневра у маневарској одбрани.

Због тога што се предност у снази, а тиме и иницијатива, налази на страни онога који предузима напад, то је за оног који се брани нарочито важно да се сачува од круте и шаблонске мртве (пасивне) одбране. Ако се не сачува од такве одбране, браниоцу ће бити везане руке, а његове снаге, и онако слабије, изгубиће своју борбену виталност, тако да ће његова одбрана као крте гране пуцати под ударцима, мјесто да као шибљике бију оног ко их је затегао. Док су нападачу, надмоћношћу снага и самим извођењем напада, донекле обезбијеђени потребни услови за слободу дејства, докле се бранилац мора ослободити притиска путем прегрупације својих снага и правилног и својевременог коришћења резерви. То ће бранилац постићи еластичном одбраном, негдје противнападом, а некада ударом у бок, затим каналисањем непријатељских снага у циљу њиховог увлачења у мање џепове, које ће онда сјећи и уништавати, тако да се једном свестраном еластичном маневарском одбраном искомплицирају дејства нападача, исцрпе његове снаге прије планираног времена и паралише његова офанзивна иницијатива. То од браниоца такође тражи врло сложена дејства, која су тим сложенија што често морају бити брзо планирана и извођена послје убрзане припреме, а понекад и истим снагама на разним правцима при различитим или поновљеним задацима. Зато је у одбрани, а нарочито маневарској, најважније обезбиједити такву жилавост која ће све браниоачеве снаге збити у једну монолитну цјелину, да ће оне својим жестоком дејствима и крајњим пожртвовањем моћи увијек да дејствују као, на примјер, набијена лопта, која се, ударена од мало невјештијег боксера, враћа и удара самог боксера по носу, или ће један дио тих снага, привезан и добро ослоњен на ту цјелину, наносити нападачу ошамућујуће ударце и тјерати га да мијења своје планове и да се, најзад, сав изударан о такве покретне зидове нађе тако уморан на поду, да не може даље, и да почне узмицати и губити борбу.

У позициској одбрани ће се та дејства развијати на ужем простору, са јачим ослоном, али и са слабијим замахом; но без обзира на извјесну везаност браниоца за одређене позиције, он ће без маневра бити сасвим умртвљен, а одбрана без макар и мањих унутрашњих маневара неће се моћи супротставити нападачу. Ту ће се маневар изводити у виду више мањих противдејстава, карактера боја, а јачи противудари биће најчешће смишљени на враћање status quo-а, док ће се при маневру на отвореном пространству тежити да се браниоачеве снаге што прије изједначе са нападачем, да га понекад чак и јачег натјерају на одбрану, па и на отступање.

Услови под којима се изводи маневар, најзад, зависе и од начина ратовања, положаја у коме се земља налази и могућности њених почетних ратних дејстава, који могу бити одражени у ратним и почетним операциским плановима. На примјер: ратни и почетни операциски план српске војске пред Први свјетски рат, правилно оцјењујући општу војно-политичку ситуацију, садржан је у општој замисли: „Држати се одбране док се политичка и стратегијска ситуација не разјасни, а тада дејствовати према ситуацији“ (Велики рат Србије, стр. 26, Бгд, 1924 г.). Ово се објашњава потребом и једином могућношћу вођења упорне маневарске одбране против надмоћнијег непријатеља

(претпоставка: Аустро-Угарска) до уласка Савезника у рат; очување одређене стратегиско-оперативне основице и прелажење у противофанзиву у повољној ситуацији — када главнина непријатељских снага буде оријентисана према другим фронтovima. Пракса је потврдила правилност таквих поставки, јер је једино такав прорачун, у чијој је основи био утемељен правилан принцип упорности и еластичности маневарског рата, спасао српску војску од уништења и довео је најзад до коначне побједе. С обзиром на географски положај, на створ земљишта, велику бројну слабост, избор концентрациске просторије и њене погодности за маневровање и обезбјеђење са свих страна, овај ратни план је темељен на маневру као основном елементу српске војне

ОТСТУПНИ МАРШАНЕВАР СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914 ГОД. ОД ДРИНЕ ДО ВАЉЕВА

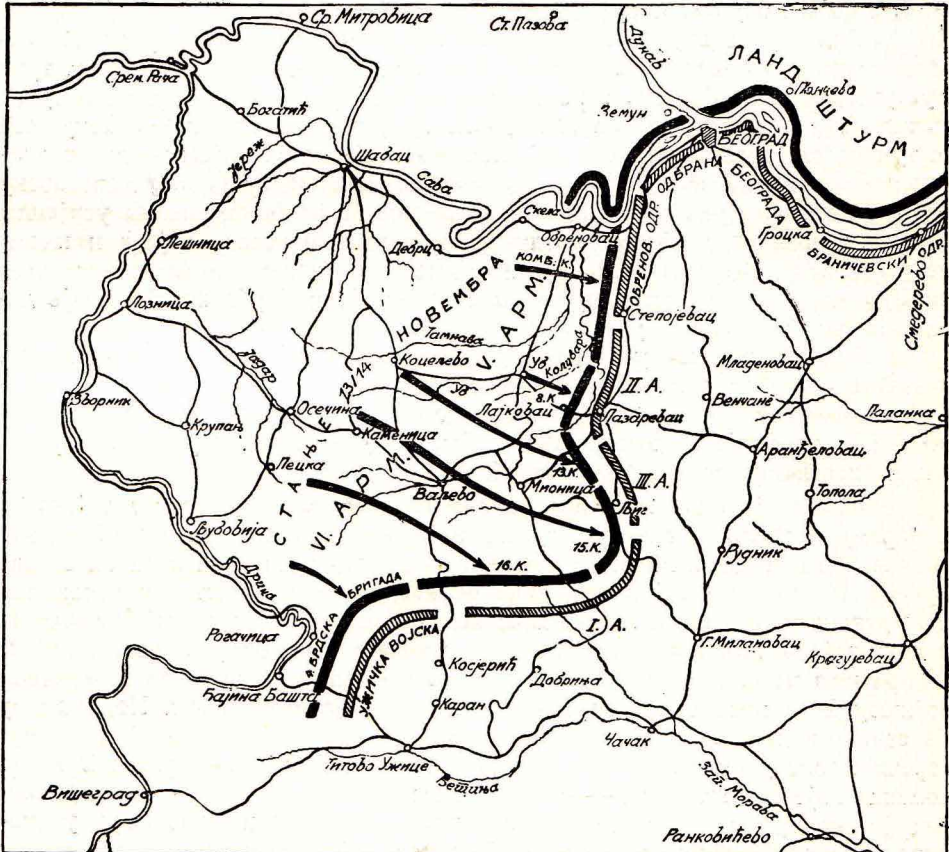
- Српске групе
- Аустроугарске групе
- Наступање Аустроугарских група до 9. новембра
- Наступање Аустроугарских група од 13/14. новембра

РАЗМЕРА 1:1,000,000

СКИЦА БР. 1

мисли. Положај Србије, чији је гранични фронт према Аустро-Угарској износио око 600 км, не рачунајући дужину фронта према Бугарској (која је касније, у најотсуднијем моменту, ударила у бок и леђа српске војске, био је више него тежак. Према величини територије и становништва Србија се налазила у несразмерно тешким околностима у погледу заштите својих граница. Сем тога, аустриска граница обухватала је српску територију са сјевера и запада тако да је аустриској војсци давала могућност за јаче маневарске акције и комбинације. Ако се томе дода и то да је српска војска у току 1912 и 1913 године водила два рата, онда се још јасније види колико је правилна одлука српског Генералштаба за вођење једног оваквог рата. Погледамо ли ток рата, увјерићемо се да је српска војска, захваљујући правилном схватању значаја и снаге маневра, два пута у току 1914 године добила

ОТСТУПНИ МАРШ МАНЕВАР СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1914 ГОД. ОД ВАЉЕВА ПРЕКО КОЛУБАРЕ И ЉИГА

22/23 ноб.

Српске трупе

Аустроугарске трупе

Наступање Аустроугарских трупа од 13/14 ноб. до 22/23 нобембра

РАЗМЕРА 1:1,000,000

СКИЦА - БР. 2.

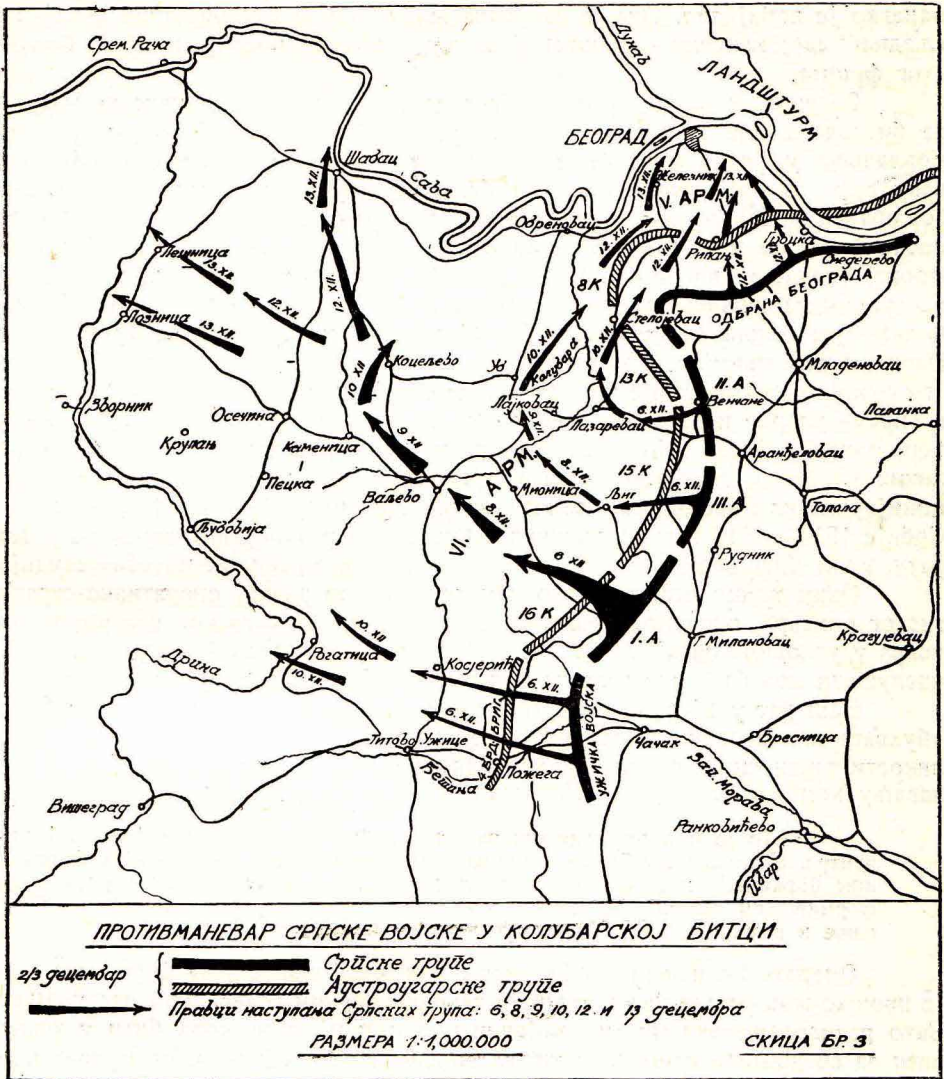
двје велике битке: најприје ону на Церу, а затим славну битку на Колубари, у којој је убијено, заробљено и рањено око 60.000 непријатељских војника и официра и заплијењена велика количина оружја и ратне опреме (скице 1, 2, 3). Противофанзива у овој посљедњој бици, која је предузета у условима једнаког односа снага, а уз постојање свега једног пука у резерви Врховне команде српске војске, јарки је доказ важности правилног избора момента за противофанзиву; ријешености и спремности армије у цјелини, а нарочито командног кадра, на таква одлучна дејства и на бацање у окршај свих снага. Томе треба додати правилну оцјену своје велике предности — вођење великог праведног ослободилачког рата у коме је сваки борац и старјешина прожет духом побједе, свјестан да она долази кроз крајње напоре и жртве. Оба пута је очишћена Србија и од посљедњег аустриског војника, а војске окупатора су до ногу тучене.

Црногорска војска, захваљујући правилном командовању на Мојковачком фронту, приликом повлачења Санџачке војске почетком 1916 г. туче Аустријанце на Мојковцу, а не на простору Ловћен — Скадар, иако су за то постојали услови. Она не само да не туче непријатеља на Ловћену, већ је тучена од стране аустриске војске, иако је имала за собом предност ловћенског масива, обезбјеђена крила и могућности за једну упорну маневарску одбрану, наслањајући се сигурно на снаге код Мојковца и њихова успјешна дејства. Пораз на Ловћену доводи до распада црногорске војске и њеног неучествовања у даљим операцијама (овдје су политички моменти, аустриска шпијунажа, капитуланство црногорске династије и борба између двије династије одиграли важну улогу).

Основна замисао у командовању, садржана у српском ратном плану, показује очито како командовање у маневарској одбрани не трпи крутости и круте централизације, јер ту више него при свим другим формама маневра долази до изражаја самоиницијатива и висока самосталност у доношењу брзих и енергичних одлука (као Мишић на Колубари).

Колико је била правилна одлука Врховне команде српске војске за припрему и вођење маневарског рата најбоље су потврдили догађаји 1915 године, када су Срби поново нападнути, но овога пута и са леђа од стране Бугара. Иако је, на тај начин, била обухваћена непријатељском основицом и са истока и са запада, српска Врховна команда је најодлучније тежила да у духу заједничког плана са Савезницима маневарском одбраном своје војске створи што повољније услове за прикупљање савезничких снага на српском војишту и за предузимање заједничке опште противофанзиве. Но, када су Савезници између 11 и 21 новембра одустали од покушаја пробоја кроз Бугарски фронт у циљу доласка у додир са српском војском, српска Врховна команда није капитулирала — како је то непријатељ очекивао — него је, пошто је скренула на правац отступања преко Албаније и Црне Горе, уз нечуване напоре и помоћ црногорске Санџачке војске, продужила маневарску одбрану да би преко Јадранске обале дошла у везу са Савезницима и продужила борбу до коначне побједе. Тако, и поред необично тешке ситуације, српска војска није била разбијена, већ се у условима зиме уз борбу повлачила преко Албаније, гдје су је чекале непроходне планине покривене снијегом, а не угодна Моравско-вардарска долина, како је то било планирано.

У овом отступању (повлачењу) српска војска водила је сталне одбранбене бојеве, а активним дејствима обезбјеђивала свој маневар, тако да непријатељ није успио да је уништи или разбије не само као цјелину, већ није успио да уништи ниједну њену већу јединицу, а тиме ни да спречи извршење тог, по величини и тежини услова, једног од највећих отступних маршманевара у историји савременог ратовања. Иако је српска војска, усљед последица зиме (смрзавање преко албанских планина), претрпјела веома велике губитке, она ипак није онеспособљена за каснија дејства — њен

маневар је победио. Она је сачувала живу силу и обезбиједила „онај посљедњи“ свој маневар — противофанзиву и гоњење послије пробоја Солунског фронта.

Сигурно је да би српска војска далеко дуже водила маневарски рат, да би задала још низ удараца аустроугарској и њемачкој војсци до свог повлачења у Грчку и да би је такав рат још више очеличио и обогатио искуством, да није мучки и с леђа била нападнута од бугарске војске. Но, без обзира на све то, она је успјела да оствари велики отступни маршманевар преко Албаније и да заједно са ондашњим Савезницима успостави Солунски фронт, одакле је касније, послије пробоја тог фронта 1918 г., узастопним наступним маршманеврима поново очистила своју земљу од окупатора, ослободила јужнословенске земље и обезбиједила услове за стварање Југославије. Наводим овај примјер као врло поучан за схватање значаја и снаге маневра, јер говори о снази армије која зна да дејствује у свима условима, да отступа и спрема ударце и да створи све услове за коначни ударац у циљу сламања непријатеља. Овдје нећу улазити у разматрање појединих епизода ових великих маневара, зато што имам намјеру да таква разматрања поткријепим примјерима из Народноослободилачког рата. Разматрање специфичности рата Србије 1914—1918 године, великих и крупних и разноврсних маневара у том рату, може бити веома интересантна тема једне врло поучне посебне студије.

Овим малим освртом хтио сам да покажем значај оперативно-стратешког маневра, односно маршманевра и, најзад, стратешког наступног маневра у условима рата Србије 1914—1918 г., јер та разматрања могу добро послужити као база или веза за боље разумијевање маневра у нашем рату.

Наш рат у цјелини разматраћу као крупан стратешки маневар (који обухвата низ посебних стратешких маневара), који по богатству и разноликости тактичких и оперативних маневара може служити за примјер у изучавању комбинованог рата (Народноослободилачког рата):

„То је био опћенародни рат, али добро организован, вођен из једног центра, Врховног штаба, са комбинацијом партизанског ратовања са фронталним борбама,¹⁾ које су биле условљене постојањем слободних територија и формирањем великих војних јединица, дивизија и корпуса“. („Тито — Стварање и развој ЈА“, стр. 39.)

Оперативни маневри, офанзиве и противофанзиве јесу фазе кроз које је прошао наш рат да би се на крају завршио једним генералним наступањем. Зато разматрање тих питања појединачно и у цјелини мора бити у таквој вези да обезбиједи наше гледање на вођење рата у цјелини, на његове особености, на наш маневар и његову специфичност, на наше отступне и наступне маршманевре, на „партизански рат“ посебног типа, који је касније и добио назив Народноослободилачки рат.

Убудуће ћу оперисати називом „комбиновани рат“ због тога што сматрам да је то термин који најједноставније даје дефиницију (као нову категорију) нашег рата, који многи војници који се баве не само војном праксом, већ и војном теоријом, још нијесу разумјели.

¹⁾ Све што је подвучено у овом чланку подвукао је писац.

²⁾ Сви слиједећи цитати гдје је само назначена страна узети су из књиге: „Јосип Броз Тито — Стварање и развој Југословенске армије.“

Класичан назив комбинованог рата, за комбинацију фронталног и партизанског рата, важи, углавном, за оне земље које успију да сачувају армију и да од свог сопственог народа створе другу (партизанску) у позадини нападача. Међутим, наш назив „комбиновани рат“ има сасвим друго значење, јер се односи на наш рат, на наше услове, на рат који је опет комбинација рата и народне социјалистичке револуције, те га треба објаснити и, по мом мишљењу, унијети и у литературу. Ово треба учинити тим прије што је назив Народноослободилачки рат најприје политичка формулација за наш рат и што је он шири од назива „комбиновани рат“, јер у себи садржи и појам рата и појам револуције. То се види и из паролa нашег рата и из првих формулација самог рата и револуције, у којима увијек на првом мјесту (а једино је тако могло бити) стоји борба против окупатора, а тек онда и задаци револуције. То су они темељи који су руку под руку обезбиједили сталан успон рата и револуције. А пошто се на завршетку рата наша са многим рјешеним питањима револуције (најважније — питање политичке власти), наша земља је кроз посебну форму (далеко блажу од руске) диктатуре пролетаријата одмах могла да рјешава (и данас продужује да рјешава) сва даља питања револуције — изградње социјализма. То је било оно по чему смо се разликовали од осталих народа у Другом свјетском рату, оно што је дало посебно обиљежје нашем рату. То је и омогућило изградњу армије, која је самостално, за разлику од свих других армија, рјешавала свој велики стратешки задатак — ослобођење своје земље.

Та разлика нашег рата од свих других „малих“ ратова које су водили други народи у току своје борбе у Другом свјетском рату учинила је да се једино наш рат завршио онако како је народ хтио и мислио, тј. да своју крв пролива за своју ствар. Другима се то није догодило. Није се догодило баш због тога што тај рат нијесу смјело и непосредно везали за револуцију, зато што нијесу (можда мало више) лили крв и за „оно ново“ о чему друг Тито говори у самом почетку рата. Но, то је политичка страна питања рата, коју не могу нити бих хтио овдје разматрати у обиму који захтијева то питање. Покушају само да са војне тачке разјасним појам „комбиновани рат“. Горе сам већ рекао да се он тако називао зато што је био комбинација два начина ратовања. Како онда да му и ми дамо тај назив, када је код нас, како кажу, постојао само „један начин ратовања“, који и до данас носи класичан назив — партизански рат? То треба и објаснити, јер ће тиме бити објашњен наш сталан курс (од самог почетка) на стварање чврсте армије и наши начини (јер се у нашем рату не ради о једном начину) ратовања — наш комбиновани рат. У чему је та посебност нашег рата, који излази изван старих оквира партизанског рата, коме више тај назив не одговара, јер је преузак, како по општој формулацији (када треба рјешавати једновремено и питања револуције), тако и по формама маневара који су постали много компликованији (усљед великог броја комбинација разних видова боја и операције, које често у себи садрже најразличитије форме), а који није ни онај класичан примјер о коме сам раније говорио? Наш рат је могао добити назив комбиновани рат, зато што су наша дејства (иако прије тога није постојала стална армија као ослон) била комбинована и у оном класичном смислу те ријечи, јер су од самог почетка рата (1941 и 1942 године) постојале про-

летерске и ударне бригаде и дивизије (у суштини армија) на које су се ослањале све остале партизанске снаге у земљи и које су комбиновале своја дејства са њима, обезбјеђујући даљи раст тих снага и њихово постепено укључивање, као равноправних јединица, у дивизије, корпусе и армије Народноослободилачке војске. Постојање, од самог почетка, борбених јединица које су због свога различитог степена развитка (што је било условљено неравномјерним развојем устанка и револуције на територији Југославије) биле различите и према томе добијале разне задатке, условљавало је велике могућности за извођење најразличитијих комбинација маневара и омогућавало да се, не само у оквиру Југославије или појединих република или области, већ и мањих рејона, истовремено ратује на неколико начина. То је увијек збуњивало непријатеља и чинило му тај наш комбиновани рат исувише компликованим. Постојање на истој територији: партизанских стража, пунктова, добровољачке војске, партизанских одреда, партизанских чета и батаљона, партизанских бригада (или бригада како смо их звали за разлику од ударних бригада), ударних и најзад, пролетерских бригада и дивизија само је по себи захтијевало комбинацију најразличитијих дејстава, тј. од јаких и смјелих удара крупних оперативних група састављених од пролетерских и ударних бригада и дивизија, којих је било неколико у нашој земљи, па до најнижих партизанских форми дејстава. Величина нашег ратног искуства и састоји се у томе што ми, прелазећи на могућност виших и сложенијих форми маневра (удари оперативних група), никада нијесмо занемаривали ни оне најједноставније, најобичније герилске форме, које су својствене партизанским одредима. Такве велике комбинације и курс да, чак и у унутрашњости ослобођене територије, до краја рата сачувамо партизанске одреде, омогућили су разноврсност наше тактике и наших крупних оперативних и стратегијских дејстава, потстицали нашу сталну иницијативу и приморавали непријатеља да се прилагођава нашим дејствима. Тиме је цела наша земља била претворена у једно велико ратно поприште, које је стално гутало десетине и десетине окупаторских дивизија.

Да смо ишли другим путем, то јест да смо запоставили неке од ових организационих форми у развоју и изградњи наше Армије, ми бисмо врло често морали да распарчавамо (цијепамо) ударне снаге које су сачињавале наше главне оперативне групе, оптерећујући их ситним (партизанским) задацима. Тиме би оне губиле од своје ударности, а та њихова ситна дејства не би била онако ефикасна као што су она која су партизански одреди знали да комбинују са дејствима главних група. То тим прије што су одреди и послје извршења офанзивне или дефанзивне операције остајали на својим мјестима (на ослобођеној територији дио одреда прелазео је као попуна у бригаде и партизанске страже, други дио вршио је даљу мобилизацију, а на неослобођеној се опет формирао одред као борбена јединица, чим би та територија била напуштена). Комбинацијом таквих ситних и крупних дејстава, на једној страни смо имали такорећи „професионалну војску“ у бригадама, дивизијама и корпусима, а на другој, већи дио наоружаног народа, коме су, као сељачком елементу, те ниже форме одговарале, јер су му дозвољавале да се бори у свом рејону, повремено, партизански, да предахне и обради земљу, да сачува лично своју кућу (иако то није увијек успијевао). Ми

смо кроз мање акције и бојеве, у наслону на такве широке народне масе, могли увијек обезбиједити поуну своје армије и обезбјеђивати јој извршење слиједећих крупних оперативних и стратегиских маневра (похода). Такав рат је нама одговарао, он је одговарао нашој Народној социјалистичкој револуцији, јер није знао ни за какве круте форме и шаблоне, већ само за комбинације најразноврснијих форми живих маневра, што му с правом и даје назив комбинованог рата.

О нашим противофанзивама, на примјер о крупним комбинованим противманеврима, мање се говори него о нашим офанзивама, иако су ти маневри увијек извођени у ситуацији када је од непријатеља који је изводио офанзиву требало брзо преузети иницијативу, увијек под врло тешким условима услед његове опште надмоћи, како у ваздуху тако и у техници на земљи, и то често са сопственим мањим и исцрпљеним снагама, а да и не говоримо о неким свјетим снагама. Таква разматрања су једнострана и чине стерилним и нејасним скоро сва досадашња излагања „офанзиве“, чине нејасном основну и увијек живу замисао врховног војног руководства, одузимају живот и динамичност свим нашим противофанзивама — великим и снажним противманеврима. С друге стране, то је упрошћено, тако да донекле може створити претставу о пасивности наших дејстава и умањити величину оперативно-стратегиских подухвата наших релативно мањих јединица. Такво излагање нашег рата или појединих његових етапа, операција и још више бојева, може га претставити у очима оних који у њему нијесу учествовали као нешто исјецкано, нејасно, компликовано и неразумљиво. Одузимајући му политичку основу и велику снагу морално-политичког фактора, оно би га и као цјелину, а и поједине његове епизоде, могло учинити растрганим и „ситничавим“, деградирати га на суве бојеве и операције, на чисто војничка дејства и отргнути га од Револуције која се руку под руку са њим спроводила и учинила наш рат тако великим. Доносити закључке само о једном дијелу рата који се, на примјер, односи на битку на Сутјесци (V офанзива) и писати о њему само по сухој документацији (која је добрим дијелом и изгубљена), и при томе запоставили морал, муке и патње наших људи, услове под којима су они спроводили сваки бој и операцију — биће погрешно, неполитички и невојнички. Запоставити ону гигантску и самопријегорну борбу бораца и старјешина 3 дивизије за спас рањеника, нити је могуће нити би било умјесно и праведно. Ту се мора рећи како су умирали наши борци и старјешине, како су живјели, како су за један дан изводили по неколико бојева, како су се тукли и непрекидно јуришали, како су се снабдијевали, како су, најзад, гинули потпуно убијеђени у оно за што гину. Не треба се бојати слободног писања у том погледу, јер што год и колико год рекли, рећи ћемо мало, много мање од онога што се збило у великој епопеји Сутјеске.

Други опет (нарочито они ван земље) свODE наш рат на крупније или мање тактичке или оперативне инфилтрације — на чисто војничка дејства мањих или већих партизанских јединица. То долази услед потпуног несхватања нашег рата и његовог општенародног карактера, и потребе за негирањем постојања регуларних јединица армије (пролетерске и ударне бригаде и дивизије) у почетном периоду рата. Један од разлога је и то

што су војни писци, или уопште сви они који се баве третирањем питања војне мисли, научили да према „сличним“ дејствима прије Другог свјетског рата, или према дејствима покрета отпора у другим земљама у Другом свјетском рату, третирају та наша дејства као дејства малих покретних (често сељачких) наоружаних колона, чији је основни начин дејства био убацивање (инфилтрација) у позадину непријатеља ради извршења повремених задатака. Према њиховом схватању то су била периодична дејства која су се често гасила да би се опет обнављала, тако да нијесу могла бити одлучујућа нити су могла добити значај великих оперативних или стратегиских дејстава (похода) у циљу самосталног рјешавања општег задатка (истјеривање освајача). Такво гледиште има везе са њиховим третирањем „малог рата“, односно комбинованог рата, у коме се предност увијек даје главним снагама — регуларној армији, на чија се дејства наслањају потребне инфилтрације. Овакво третирање је и требало великим армијама у Другом свјетском рату. Оно је Русима било потребно да би се појавили као „ослободиоци“ појединих земаља да би те земље касније претворили у своје посједе. Њима су сметале армије отпора, које би као језгра будућих армија требало да стоје на бранику независности својих земаља. Њима су те и такве армије биле сувишне — те је и рат тих земаља требало најприје деградирати, а онда војнички ликвидирати.

Де Голу, на примјер, и сличнима било је потребно да се смањи значај и војнички смисао унутрашњег покрета отпора зато да народне масе, које би биле увучене у један тако велики револуционаран рат, не би послје рата пошле још даље, чак и до преузимања политичке власти.

Ми смо у рату изводили инфилтрације, нормално као мања помоћна дејства, чији су главни носиоци биле партизанске или чак и мање јединице, а чији је задатак био диверзионог карактера, у циљу помоћи извршења задатка неке од оперативних група. Такве инфилтрације су понекад имале велики значај, јер су, осим уношења забуне код противника, својим дејством цијепале његове снаге и својој главној групи давале обавјештења о противнику. Често пута у такве одреде упућиване су и читаве бригаде, које су рјешавале и оперативне задатке. Међутим, та дејства ни тада нијесу била рјешавајућа, већ помоћна — обезбјеђујућа.

Велику улогу одиграле су друге двије врсте инфилтрације. Једна је била уклињавање наших чета, батаљона и бригада у градове или друге одбранбене утврђене тачке, а друга — инфилтрације наших бомбашких група у систем непријатељске одбране у циљу ликвидације појединих утврђених тачака (бункера). То су биле непосредне инфилтрације кроз одбрану дјелова непријатељских јединица које су непосредно браниле градове или утврђења, но и оне су се увијек наслањале и биле помогнуте од стране јединица које су вршиле главни напад. Тај начин тактичких инфилтрација, које су у почетку примјењивале крајишке и пролетерске бригаде, а касније и све наше бригаде, постао је стална пракса наше Армије, и томе се противник није знао нити могао никада супротставити. Крајем 1943 и 1944 године Њемци су покушали да инфилтрацијама својих „трупова“ (врста мањег командоса, јачине до 200 лако опремљених пешака) врше нападе на болнице, позадинске базе и штабове и уништавају народне одборе и уносе забуну у нашу

позадину. Сјећам се два њихова покушаја у рејону Пљеваља, гдје су оба „група“ била одмах разбијена, дијелом уништена и протјерана, тако да последице тога нијесу више предузимали такве мјере на сектору II ударног корпуса. Ни његови покушаји у другим крајевима земље нијесу имали успеха. Исто тако, Нјемци нијесу могли повести ни „партизански рат“, о коме су говорили пред крај рата, а о чему је писала и западна штампа, јер за то нијесу постојали објективни услови, а субјективни су сагорјели у деморализацији одмах последице изгубљеног рата.

Међу инфилтрације оперативног карактера могли бисмо дозволити да се евентуално уброје и поход пролетерских бригада у Б. Крајину (али само до доласка у Крајину) и пробој групе првих дивизија (2 и 5 дивизија) у Србију 1944 године.

Треба имати у виду да ове и све остале инфилтрације нијесу давале печат нашем рату и да су оне претстављале дејства ниже степена у односу на крупна оперативна дејства наших група састављених од бригада, дивизија и корпуса, тј. дејства која нијесу била ограничена ни по трајању ни по простору. Она су ситним тактичким нитима повезивала сву територију и била одраз ширине нашег покрета и његове велике покретљивости.

... Богатство форми које су давале ти велики маневри утицало је и на организационе форме, на стварање и раст наше Армије. Зато с правом можемо рећи да су путеви њеног стварања били добрим дијелом условљени степеном и ширином форми маневра, и, обратно, да су више организационе форме давале нове форме тактичких, оперативних и стратегиских маневара, односно уздизале и развијале еластичне и живе форме на виши степен, дајући предност маневру већих снага, савршенијој оперативној форми маневра. Зато наш рат може правилно схватити и оцијенити само онај ко схвати значај и снагу маневара, ко њих узима као базу изградње наше Армије; онај ко схвата противофанзиве; ко зна да је то био комбиновани рат стално активног оперативно-стратегиског маневра; ко схвата зашто се свака непријатељска офанзива свршавала нашом противофанзивом, порастом наших снага и новим слободним територијама, које су заједно са новом и прекаљеном живом силом биле основице за још сложеније, смјелије и обухватније маневре, какви су били они последице Пете офанзиве, а нарочито 1944 године. Ко једновремено не схвати да је тактика и стратегија Партије у нашем рату, као нигдје досад, кроз Народну социјалистичку револуцију давала печат тактици и стратегији вођења војничких револуционарних маса, тај ће као „учен“ човјек видјети тактичке или „чак“ и оперативне епизоде рата изоловане једне од других, па према томе неће ни разумјети општи стратегиски маневар (као што га у рату нијесу разумјели непријатељи). Он ће све свести на исјецкане битке и изгубити се у појединостима — важним, но не увијек рјешавајућим — и обратно, рјешавајућим, ако се гледају у општем склопу вођења рата и револуције. Он неће схватити да су ниже партизанске форме условљавале више форме и да су оне најниже за почетни период рата биле једино могуће и најбоље, да су оне условиле све више и више форме, а тиме и нове етапе рата до генералног наступања 1944 — 1945 године. То не значи да у почетном периоду, а и касније, није било грешака. Напримјер: било је сасвим погрешно још 1941 године нападати утврђени град Пљевља, који су бранили

јачи дјелови италијанске дивизије „Pusteria“, и то са одредом од око 3.000 бораца на брзу руку састављеним, такоређи импровизираним и недовољно наоружаним и прије но што је увјежбан извођењем честих напада на мање гарнизоне. Осим тога, напад је извршен без озбиљнијих непосредних припрема, солидног извиђања и основног познавања распореда снага и средстава у непријатељском гарнизону. Основни елементи једног тако великог нападног подухвата за тај период рата нијесу били обезбијеђени, тако да се морао завршити са неуспјехом и поразом. А да је мјесто тога та група батаљона дејствовала на комуникацијама око пљеваљског гарнизона, маневрвала и изазивала батаљоне и дјелове дивизије „Pusteria“ ван гарнизона и својим смјелим маневрима на отвореном простору и комуникацијама уништавала њен дио по дио (као Пиперски батаљон на комуникацији Пријепоље — Пљевља), одред би стекао велико искуство у маневровању и вјероватно створио услове за уништење мањих посада по гарнизонима (као у Прибоју и Пријепољу). Осим тога, могао би да послужи и као сигуран ослонац снагама које су се бориле у Западној Србији, са којима би касније (уколико сама ова дејства не би натјерала Италијане да напусте Пљевља) изоловао и уништио и сам пљеваљски гарнизон. Уништавање или протјеривање дјелова дивизије „Pusteria“ из Пљеваља, нарочито ако би та дејства дуже трајала, омогућило би старјешинама и борцима батаљона у саставу Црногорског одреда да се прекале у борбама и стекну велико ратно искуство. Од тих батаљона могле би се лако формирати двије пролетерске или ударне бригаде, које би са снагама у Црној Гори могле ријешити многе задатке и обезбиједити нашу офанзиву на читавом подручју Црне Горе.

Овако слабо припремљен и изведен маневар и његов поразни завршетак, без обзира што су наши борци и старјешине показали чудо од јунаштва, имао је крупних војничких и политичких посљедица у том периоду рата, јер смо се у то исто вријеме и ми на том сектору и наше снаге у Западној Србији нашли у повлачењу. Због тога је одред, као јединица, био распуштен (добар дио бораца га је сам напустио), с тим што су од најбољег људства — у првом реду од комуниста, блиских симпатизера и скојеваца — била формирана два батаљона од укупно око 400 бораца и старјешина, који су као 1 и 2 батаљон ушли у Прву пролетерску бригаду. Због презасићености кадра, који је требало да уђе у ова два батаљона, из Рудог је враћено око 100 бораца — комуниста у Црну Гору, а око 150 бораца је ушло у Санџачки одред, као један његов батаљон. Непријатељ — четници и милиција у Црној Гори — прелазили су одмах у офанзиву у осталом дијелу Црне Горе, користећи велики политички удар који смо доживјели усљед пораза на Пљевљима. На тај начин смо сами себе спутали, а нашим јединицама — формирањем фронта — одузели велику снагу брзих и смјелих маневара, тако да су наша дејства постајала све пасивнија, а непријатељу дата могућност да нас бије такоређи гдје хоће, по дјеловима. Док се четничке снаге почетком 1942 године ојачавају у Херцеговини и Источној Босни, дотле ми немамо довољно снага за противофанзиву, што доводи (истина и усљед специфичности учешћа црногорског сељака у рату) до опште и на изглед круте одбране, која је тек формирањем пролетерских и ударних бригада, јуна 1942

године у Сутјесци, била претворена у противофанзиву на другом правцу — походом пролетерских бригада.

Ако се ово не схвати, онда ће причања о стратегији бити уопштена, као што је то случај са неким нашим друговима који су тако писали о неким офанзивама. Тада ће и значај морално-политичког фактора бити сведен на ништа, битка ће бити одвојена од базе, она ће у приказу изгубити општу повезаност, њени учесници неће бити задовољни, а ни они који је читају као историски материјал неће у њој наћи оно што су очекивали.

Овдје је нарочито важно истаћи да је наш рат уједно и револуција и да је то један дуги и непрекидан оружани устанак. То значи да се наш рат морао управљати према својим условима и по законима оружаног устанка, тј. морао се имати јасно одређен циљ (борба против окупатора, а за социјализам) и бити стално активан, растући како по ширини дејстава, по маневрима и у достизању циља, тако и по степену (расту) и разноврсности форми маневра. То нијесу схватили политички и војни руководиоци у осталим земљама покрета отпора у Европи и ван ње. Они нијесу били довољно активни од самог почетка, већ су маневровали у уским рејонима, пасивно су се односили према маневру, маневар им је служио за спасавање, а не као средство за развијање борбе и јачање армије отпора, њен организациони и војнички успон, у циљу постизања коначног циља. Нијесу схватили прворазредни значај војске као наоружаног и истуреног одреда револуције, те су се морали задовољити нижим и пасивнијим формама маневра, које су биле преслабе за стварање јаке армије и рјешавање крупних оперативно-стратешких задатака који су долазили. Читава њихова акција добила је одбранбени карактер, а одбрана је постала сама себи циљ. Устанак се изродио, јер је сва тактика постала пасивна, те се и морало свршити генералним отступањем (Француска, Белгија, Норвешка, касније Грчка, итд.).

То је за француски народ (узимам Француску као најкарактеристичнију) значило по други пут изгубљен рат од 1940 године. Зато је данас тако тешко подићи тај народ у борбу против агресије, зато данас у читавој Француској влада велика апатичност, која, у вези са нејасним циљевима војно-политичког руководства у погледу изградње армије, ставља ову некада велику земљу (али са малом армијом) у ред другостепене — мале силе. Наравно, овдје главну улогу у рату, као и данас у миру, играју политички разлози, који нијесу могли обезбиједити јасноћу циљева. У рату су њихови комунисти дејствовали исувише илегално, а данас су агентура совјетског империјализма.

Пошто полазим од поставке да основа за правилно разумијевање нашег рата треба да буде правилан однос према значају маневра, то се намеће питање: да ли су форме маневра зависиле од искуства јединица, од вјештине јединица и старјешина, или само од услова у којима су дјеловале наше јединице, или, најзад, од неких само за Југославију специфичних услова? Не, оне су зависиле у првом реду од схватања наше тактике и стратегије у разним етапама рата и револуције, које су опет за разне крајеве, а посебно за групу око Врховног штаба, биле различите и у тим етапама.

Ево шта каже ЦК (Тито) 1941 године друговима Ради Кончару и Блади Поповићу, који су се тада налазили на руководству у Хрватској, у

писму за Брку и Владу, дајући им конкретна упутства и критикујући дејства у Хрватској:

„Осим тога, то произлази и из неправилног схватања наше стратегије и тактике у садашњој етапи: не фронталне борбе, већ многобројни, брзопкретни и истовремено дејствујући партизански одреди, али међусобно добро повезани, односно који ће се преко штабова час спојити у крупне ударне јединице, ради прихватања наметнуте борбе, час раштркати и опет задавати изненадне ударце непријатељу и објектима и опет брзо нестати даље од мјеста напада. Фронтална борба има смисла код општег народног устанка... Партизани не смију да буду нападани и да се само бране, већ они морају сами нападати. Примјењивање само одбранбене тактике значи за партизана сигурну смрт“ (Стварање и развој ЈА — Ј. Б. Тито, стр. 59—60)

Или Гл. штабу НО партизанских одреда за Хрватску 1941 године:

„Не примати фронталне борбе са окупатором, већ вршити препаде по комуникацијама... Освојене вароши не треба бранити фронталном одбраном, него пресецањем путева, засједама и бочним дејством на непријатеља који би се кретао комуникацијама... У извршењу додијељених задатака одреди се морају потпомагати... При извршењу свих тих задатака старати се да натуримо непријатељу борбу тамо гдје ми желимо. Дакле, непријатеља треба изненадити, а иницијативу увијек држати у својим рукама“ (стр. 102—103).

Или Оперативном штабу Народноослободилачких партизанских одреда Херцеговине:

„При извођењу свих акција избјегавати круте фронтове. Никад не дозволити да вам непријатељ натура фронталну борбу“... (стр. 117).

Или Главном штабу Народноослободилачких партизанских и добровољачких одреда Босне и Херцеговине 20. II. 1942 год.:

„Најзад, наступа пролеће, и ми ћемо имати **маневарску** предност над непријатељем...“ (стр. 121).

Или (Ц. Гора) — Делегату ВШ другу Ђиди (М. Ђилас):

„Не дај старјешинама да примају фронталне борбе. На фронту треба да се налази једна десетина, а све остале снаге да изврше маневар и ударе из позадине.

.... Упамти: онај старјешина који код оволико широких фронтова, а примјеном лаких маневарских јединица, не прибјегава пробијању у позадину и нападима из позадине — није способан старјешина...“ (стр. 141).

Или Оперативном штабу Народноослободилачких партизанских одреда за Херцеговину:

„Умјешност, храброст и способност старјешина цијенити по томе како се непријатељ напада: из позадине или фронтално“ (стр. 145).

Или у Статуу Пролетерских народноослободилачких ударних бригада:

„5) Бригаде су покретне јединице које морају увек бити спремне да дејствују где год је то потребно. Осим тога, све јединице у бригади морају увек бити оспособљене за потпуно самосталне акције“ (стр. 84).

То су била начелна упутства за дејства у почетном периоду рата, те су тиме ударени практични и теориски основи нашој тактици и стратегији за нови комбиновани Народноослободилачки рат у цјелини, а једновремено су била дата веома конкретна упутства за његову прву фазу, за период партизанских одреда и стварања првих пролетерских и ударних бригада. Основне тактике утемелиле су пролетерске бригаде, даље их учврстиле дивизије и корпуси и, најзад, окруниле наше армије у завршним операцијама рата. Зато гледање на нашу тактику у погледу улоге, значаја и мјеста бригаде, као основне тактичке јединице, и њеног мјеста у комбинованом (партизанском) рату, а тиме и у свима нашим маневрима све до завршног периода рата, претставља посебно питање. Из овога би се могли извести основни принципи наше војне мисли од почетка до завршетка рата; принципи који би се углавном, могли овако формулисати:

а) осигурати маневар по сваку цијену како у нападу, тако и у одбрани;
 б) избјегавати круте фронталне борбе и дати предност брзим покретима у циљу сталних активних дејстава;

в) ударити главним снагама у бок и позадину непријатеља („на фронту једна десетина“);

г) оријентација искључиво на очување и освајање територије по сваку цијену погрешна је;

д) комбинацијом тактичких и оперативних маневара обезбиједити општи стратески план маневра;

ђ) формирати што више јединица, чак и по цијену цијелања већих јединица „да би се покрила сва територија“ — дакле, давање предности тактичком маневру („десетина на фронту“) у почетном периоду рата, а касније све више уклапање тих тактичких дејстава у крупније оперативне маневре, али са тенденцијом да и тактичка (ситна) дејства и даље сачувају свој велики значај и остану основа свих великих маневара.

Касније ћемо видјети да су комбинација неколико оперативно-тактичких маневара и дејство крупних јединица на одређеним правцима добили особит значај и водили ка једноставнијем обезбјеђењу наших стратеских, а тиме и опште-политичких циљева у појединим етапама рата. Неки другови у Србији, посматрајући ствари из уске перспективе Србије 1943 године, гдје је тактички маневар још био основна форма дејства, нијесу схватили значај дејства крупних ударних група (2 и 5 дивизија). Они су послите првог неуспјеха тражили цијепане јединица — дивизија, па чак и бригада, дајући једино предност ситним политичким ефектима, умјесто да рјешавају војно-политичку ситуацију. Такво гледање значило је враћање натраг, на 1941 и прву половину 1942 године. Оно није одговарало степену развитка нашег маневра — наше тактике и стратегије у цјелини — степену развитка наше Армије. Каснија пракса показала је да се ситуација у Србији могла ријешити само крупним оперативно-стратеским маневрима још крупнијих јединица. Анализирајући зимски период рата 1942 — 1943 године (који улази у другу етапу нашег рата), друг Тито каже о таквим гледањима:

„Ти недостаци проистичу из партизанског начина ратовања, из недо-вољног разумијевања потребе потчињавања привремених, локалних интереса општим војним интересима, интересима извршавања једног главног одређеног

стратегиског плана, који ми постављамо да би се успјешно одупрли непријатељу и онемогућили му остварење његових планова...“ (стр. 212).

Значи да су пораст армије, стварање дивизија и корпуса и формирање јаке ударне групе око Врховног штаба, савршено способне за све врсте маневара, омогућили извршење „једног главног одређеног стратегиског плана.“

То значи да се скупним маневрима на једном широком операциском правцу могу осујетити планови непријатеља, као и то да би свако организационо цијепање таквих снага на ситније дјелове била грешка и враћање уназад. Организационо разбијање дивизија и корпуса, да би се избјегла тешка ситуација, велика је заблуда. Уосталом, то је оно што је непријатељ увијек постављао у својим одлукама „уништити или распршити“. Али, то — како каже и Статут пролетерских бригада — није значило да јединице у саставу дивизија и бригада не треба да дејствују самостално (да добијају такве задатке), да привремено иду у састав других јединица и да дејствују од најнижих до највиших форми маневра. Ово напомињем због тога да се не би схватило да се мора дејствовати једино по неком шаблону крупних јединица, насупрот сваке иницијативе. Тако, на примјер, у долини Неретве и Раме у Четвртој офанзиви одиграло се неколико дејстава, као што су брзи маневри при упаду, упорна одбрана у рејону Чит — Вилића Гувно — Макљен за одбрану рањеника и позадине, затим маневар са тог правца ка Прењу, препаци, дејство у позадини (Прва пролетерска код Вакуфа) и, најзад, јак офанзиван маневар преко Неретве из рејона Јабланице у правцу Калиновика и Невесиња са стратегиским планом да се избије у Црну Гору, Херцеговину и З. Србију. То су била она дејства која су нам обезбјеђивала све успјехе и прелазак у противофанзиву.

То је била још једна потврда чињенице да је спремност наше Армије за извођење сталних маневара била доказ њене унутарње чврстине и свјесности циљева борбе, и да је њен командни кадар био спреман да је води у свим ситуацијама, насупрот авантуризму и неизвјесности непријатеља, који може постићи и неке привремене успјехе, који се на крају обично завршавају узмаком и губљењем живе силе, воље и иницијативе, „еластичним“ одбранама и поразом.

Тај прелазни период од формирања многобројних партизанских одреда до њиховог прерастања у регуларне војне јединице — батаљоне, бригаде и дивизије — јесте период који обухвата прву и дио друге етапе наше борбе и који у основи рјешава питања наше стратегије и тактике општег маневра. Он одговара ступњу наше тактике (наше војне мисли) на путу освајања општих политичких позиција, на путу ка обезбјеђењу побједи социјализма.

Ево шта о томе каже Фрунзе:

„Војно дјело дате државе посматрано у цјелини није самостална величина, већ је оно у потпуности одређено општим условима те државе.“ (Фрунзе, ВИЗ 1946 год. стр. 33).

Или:

„Карактер војне доктрине, усвојене у војсци дате државе, одређује се карактером опште-политичке линије оне друштвене класе која се налази на челу те државе“ (стр. 33).

Ударајући темељ нашем гледању на војну праксу и теорију, друг Тито у почетку даје само једно „ограничење“, наиме, да се избегава фронтална борба. Једновремено он захтијева да маневар потстиче иницијативу и, када говори о мјесту старјешина у нашој војсци у писму другу Ђиди (Ђилас), тражи пуно разумијевање лаких маневара, пробијање у позадину и нападе из позадине. Ако старјешина не прибјегава томе, онда то није способан старјешина, значи да не схвата тактику устанка и да се није прилагодио гледању војно-политичког руководства на војно дјело. Такав старјешина ограничава дејства, умртвљује их и не схвата свеукупност значаја маневра, не зна за изналажење све новијих и новијих форми, виших и сложенијих дејстава која му обезбјеђују право руковођења и путеве у велике оперативне подухвате ка коначној побједи. Те нове, више форме најочитије потврђује каснија пракса. Наше старјешине, обогативши се праксом ранијих маневара, успјешно руководе јединицама у сложеним маневрима, као што је пробој из окружења, какви су били они у Четвртој и Петој непријатељској офанзиви.

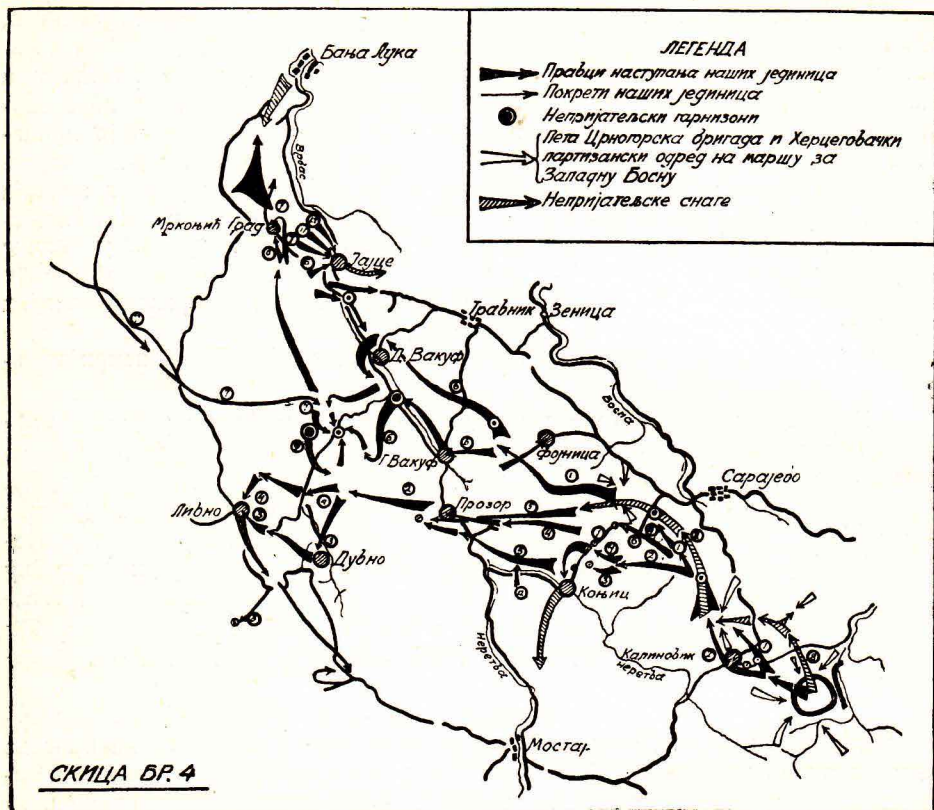
На бази пораста ударне снаге и разноврсности форми маневра, који је остао основ нашег даљег гледања на војне ствари, гледања које није знало ни за какво ограничавање дејстава, везаних са овом или оном надмоћношћу, са овим или оним годишњим добом, даном или ноћи или степеном наоружања — развијала су се сва наша ратна дејства, а тиме и наша стратегија у цјелини. Маневар сам себе обогаћује у току рата, он даље развија нашу војну мисао, а тиме обогаћује војну мисао уопште, дајући велики допринос у схватању једног посебног дијела војног дјела, који је за своје услове дао примјер једног новог пута у стварању регуларне армије и вођењу рата, те за службу да буде и теориски обрађен.

За прву и другу етапу нашег рата најкарактеристичнија су два велика наступна маневра. Први: наступни маршманевар 1 пролетерске бригаде преко Источне Босне до освајања територије око Сарајева са сједиштем Врховног штаба у Фочи, и други — чувени наступни маршманевар (поход) из Сутјеске у Крајину (почетком 1942 г.), дејства у Крајини и Далмацији до Четврте непријатељске офанзиве.

Замисао и величина наступног маршманевра у Босанску Крајину, послѣје формирања четири пролетерске и двије ударне бригаде, јасно се види из тога што су пролетерске бригаде прешле преко 250 км, чистиле пред собом простор просјечне ширине око 70 км, савлађивале тако велике масиве као што су Зеленгора, Игман, Трескавица, Враница, Љубуша, Цинцар и заузеле градове: Коњиц, Прозор, Дивно, Ливно и Г. Вакуф. Његов посебан значај је у томе што је предузет кроз срце непријатељске и наше територије, у времену када је непријатељ наступао на свим осталим фронтovima, прегазивши читаве земље Европе. То је уствари био вјесник — прва побједа Савезника у Другом свјетском рату, као што је Колубара била прва велика побједа, „вјесник побједа“ Савезника у Првом свјетском рату.

Наступни маршманевар у Босанску Крајину учврстио је офанзивни дух у нашој земљи, обезбиједио нове маневре и нове побједи и тиме од наше Армије створио једну сталну и јаку маневарску групу у Европи, која

је својим дејством у виду сталних активних маневара везивала десетине окупаторских дивизија у току читавог рата (скица број 4).

Скица бр. 4: 1. Десна колона: Друга пролетерска и Четврта пролетерска црногорска бригада; 2. Лева колона: Прва пролетерска и Трећа санџачка бригада; 3. Прва пролетерска бригада; 4. Трећа санџачка бригада; 5. Четврта пролетерска црногорска бригада; 6. Друга пролетерска бригада; 7. Прва крајишка бригада; 8. Пета црногорска бригада; 9. Десета херцеговачка бригада; 10. Друга крајишка бригада.

Друг Тито у писму Главном штабу партизанских одреда за Хрватску 7.IV.1942 год. каже о значају овог маршманевра:

„Ми смо предузели мјере за чишћење горње Неретве од усташких гњизда како бисмо избили код Коњица. Одавде преко Прозора треба ослободити један коридор у предјелу Мркоњић Града и доћи у директну везу са Босанском Крајином. Преко Крајине дошли бисмо у везу са вама. Дакле, тај назначени правац добија првенствену важност за **маневровање** снагама, пребацивање из једног предјела у други. Тако би се повезале, макар и не толико чврсто, ослобођене територије Санџака, Источне Босне, Црне Горе, Херцеговине, Крајине и Хрватске. Дакле, на томе правцу треба појачати дејство свих јединица.“ (стр. 139).

Наступни маршманевар којим се повезују ослобођене територије добија посебан значај због ужег повезивања снага и лакшег дејства уз так-

тичко-оперативно садејство већине наших снага. Он прераста у оперативно-стратeгиски маневар, а избрани правац којим се крећу двије наше колоне, свака од по двије бригаде (остављајући двије бригаде са тешким рањеницима у рејону Зеленгоре, са задатком да обезбиједу позадину и везу са Црном Гором, Санџаком и Источном Босном и да касније као друга група, дејствују према ситуацији), добија првјенствени значај за „маневровање“ нашим снагама. Тиме се обезбјеђује даље буђење и ширење, као и подршка устанка у Босни, Далмацији и Хрватској, па и Словенији.

Стварањем оперативно-стратeгиске базе на ослобођеној територији Босанске Крајине, дијелу Лике и Далмације, обезбјеђује се даље пребацивање снага из једног краја у други, као и широко маневровање, које је касније и услиједило.

Одлучност у извођењу маневра, која је изражена у писму друга Тита другу Марку од 31.V.1942 год., обезбиједила је његово остварење:

„Увјерен сам да када ми кренемо са једно четири до пет пролетерских бригада у једном правцу, да неће бити те силе која би нас зауставила, да ће опет бити ослобођене територије... Ето, видиш, ја сам оптимист, и то само реални оптимист, јер је то сасвим остварљиво“ (стр. 148).

Овај маневар својом снагом и значајем обезбјеђује нови, велики и квалитативни пораст наше Армије. Иако је марш наших бригада од 250 км био мали у односу на маневре које је наша Армија у цјелини направила на путу свог организационог и војно-политичког пораста, то је ипак био један од рјешавајућих маневара нашег рата у цјелини. Он је омогућио учвршћење и стварање нових бригада у Босанској Крајини, Далмацији и Хрватској, и створио предуслове за стварање дивизија, а тиме и прелазак на више форме маневра, на стварање неколико већих слободних територија, гдје крупне операције замјењују тактичке бојеве.

Стварањем јаке оперативне групе од неколико пролетерских и ударних дивизија ствара се још шира могућност великих оперативно-стратeгиских маневара са нових оперативних основица и са комбинованим дејствима. За овај маневар било је карактеристично: планирање дејства, правиан избор правца, енергичност, упорност и еластичност, што је и обезбиједило потпуни успјех.

Формирање маневарске групе од наших пролетерских и елитних ударних дивизија подигло је наше маневровање на још виши степен у војничком погледу. Тиме су организационо била оформљена наша достигнућа у тактици, створена јака оперативна војска за рјешавање стратeгиских питања на појединим етапама рата и револуције.

Основна замисао војног руководства, која је била усмјерена на преузимање иницијативе у свима крупним маневрима, смишљеним са циљем систематског уништавања крупних непријатељских формација, била је остварена. Група дивизија дејствује као јака ударна оперативно-стратeгиска група, рјешава један за другим крупне оперативне и стратeгиске задатке, обезбјеђујући све услове да заједно са осталим снагама Народноослободилачке војске ријешу општи стратeгиски циљ — уништење окупаторских и квислиншких војска у Југославији. Садејство унутар тих јединица и између јединица у самој групи олакшава све разноврсније тактичке и оперативне маневре и омогућава извршење похода са једне на другу територију у циљу

увлачења нових снага у борбу и обезбјеђења нових основица за све веће маневре. Бригада и даље остаје основа сваког тактичког маневра, јер је она и израсла из тих првих мањих и већих бојева. Бригади припада слава претече других, брзих и до краја војничких маневара, а њој и првим дивизијама заслуга што је тако брзо формирано наше гледање на маневар као рјешавајући елемент у нашој тактици и стратегији. Група је у цјелини давала печат начину вођења рата и у осталим крајевима Југославије, јер је искуство маневара, које је преношено кроз одлуке Врховног команданта и Врховног штаба, постајало својина читаве наше Армије. Значај сваког нашег маневра био је оцјењиван и уопштаван одмах послје његовог извршења, а окупатор и његова војска све теже су подносили његову снагу, сваки пут удвостручену или утростручену, док најзад нијесу били скршени. Било би корисно кад би се овдје детаљније размотрила нека од великих операција ове групе. Међутим, то прелази оквир мојег плана у вези са овом темом, тим прије што тај проблем захтева једну посебну студију. Због тога ћу се засада ограничити само на овако опште закључке до којих сам дошао кроз лично учешће и разматрањем дејстава ове групе.

Може изгледати да се оваквим односом према маневру у основи промијенио и однос према територији и њеном коришћењу за маневре, наиме, да је сада — у вези са порастом значаја слободних територија — оријентација на освајање терена постала примарна. Не! То би било сасвим погрешно, зато што би наше снаге у том случају биле растрешене — просуте по граници слободних територија — територија би прогутала људе, као што су понекад и ослобођени градови привремено гутали наше батаљоне и бригаде. Но, територија добија посебну важност зато што се на њој мобилишу људске снаге за нове маневре. Она обезбјеђује избор нових оперативних праваца и даје могућност да се у „офанзивама“ (нашим активним привременим отступним маневрима) њоме користимо за пробијање за нова оперативна прострaнства и да тамо обезбиједимо слободу акције у позадини непријатеља, што је увијек и доводило до новог пораста армије примјеном слободних офанзивних подухвата.

О стварању Народноослободилачке војске Југославије Тито каже:

„Офанзивни дух за вријеме непријатељске офанзиве испољава се у снажној, смјелој партизанској тактици, тактици продора у непријатељску позадину, у уништавању не само комуникација, него и непријатељских центара снабдјевања, његових база, које су за вријеме непријатељске офанзиве војнички ослабљене или потпуно испражњене. Не треба да се бојимо опкољавања, као што се нисмо бојали ни онда кад смо имали мање јединице. Сваки наш губитак неке територије мора у исто вријеме значити добитак нове, још веће и важније територије.

... у нашој народној војсци мора владати искључиво офанзивни дух, не само кад смо у офанзиви, већ и у дефанзиви“ (стр. 201).

Када говорим о односу маневра и територије у нашем рату, не мислим да треба негирати и значај територије, јер се сваки маневар одвија на одређеној територији — у одређеном простору и времену. Овим желим само да истакнем да основна оријентација треба да буде усмјерена на маневар и да њему мора бити потчињен значај ове или оне одређене територије, тим

прије што су се око територије морали стварати фронтови, што је неминовно водило ка фронталним борбама. То скоро увијек излаже армију непотребном крварењу, постављајући је под ударне непријатеља, и паралише маневар — њено основно оружје. Она се тиме излаже sukcesивним ударцима који уништавају један по један њен дио и доводе је у ситуацију и оперативне и тактичке потчињености, дакле, у такву ситуацију у којој се сама подмеће да буде бијена, а не сама да бије кад хоће и како може. За друге услове рата, то јест за рововски рат, или уопште рат великих маса, територија ће играти много већу улогу, али ће она и тада служити само као отскочна даска за извођење операција. Тада она мора бити таква и толика да обезбјеђује онај потребни минимум услова за концентрацију и живот снага (на пример Пусан, у Корејском рату) у циљу њихове употребе, гдје ће фронтални удар често бити једина форма маневра. Велике десантне операције на Западу у Другом свјетском рату, а нарочито десант код Инчона у Кореји, уносе у ово питање нове елементе. Заузимање територија помоћу морских и ваздушних десаната врши се са циљем извођења маневра из позадине или на боковима, да би се изманевровала одбрана и ослабио сам фронт. Осим тога то се врши и са циљем да се лакше сломи одбранбени фронт, да се пронађу слаба мјеста на његовим крилима или боковима ради извођења обухватних или обилазних маневара. Према томе, десанту — том новом елементу борбеног поретка — треба поклањати све више пажње у наступним операцијама, а нарочито при планирању, организацији и извођењу одбране, јер ће он сваким даном постајати све важнији елемент и све моћније средство за постизање крајњег циља. Као што видимо, жива снага је рјешавајући, основни елемент, а територија стоји са њом у тијесној узајамној вези као база са које се изводе покрети, удари и уопште маневри. А пошто не може бити маневра без ослонца на неку територију, то ће територија и у будуће бити један од циљева у стратегиским поставкама зараћених страна, само што ће уништење непријатељске живе силе и технике увијек остати основни циљ, нарочито данас када се ради о ратним дејствима која ће сигурно захватити територије више земаља.

Само она армија која је оријентисана на стална и активна дејства неће никада изгубити способност за активне и еластичне маневре, а таква армија, каже друг Тито, увијек ће успјети да надокнади и обезбиједи „добитак нове, још веће и важније територије.“

Наша стална способност за маневровање у току Народноослободилачког рата била је наше најубојитије оружје. То је била она сила која је могла да избегне надмоћност непријатеља у ваздуху, да га — иако је био надмоћнији — маневром цијепи и почесно туче по дјеловима, да појачава своје снаге и ствара однос снага у своју корист. Када се радило о дејству у условима окружења или о дејству по унутрашњим операциским правцима, тј. о најсложенијој форми маневра — јер је тај маневар у нашим приликама извођен увијек у условима које нам је привремено наметао непријатељ — наше снаге су увијек вјештим маневром и тада побјеђивале. То је било зато што је наш покрет био енергичнији, еластичнији и једноставнији, јер је увијек било јасно да се само сталним маневровањима или активним дејствима може обезбиједити слобода свога маневра. Тиме се могло обезбије-

дити и дејство у одређеној ситуацији на једном правцу у циљу пробоја фронта и изласка на слободан оперативан простор, што је доводило до пораза онога који је опкољавао. С друге стране, то је изазивало поновно испољавање пуне иницијативе код оних снага које су се пробиле из обруча, распришле обруч и прошириле територију, а непријатеља натјерале да се врати у своје гарнизоне. Послије тога, због губитака у људству и техници, непријатељ није био способан за даља дејства за дужи период времена.

Шта је непријатељ мислио о нашој способности за маневровање и о нашој покретљивости види се из слиједећих заплијењених докумената:

„А. Партизанско ратовање

Ако присилимо партизане на борбу, они се често држе различито. Веће јединице примају каткада борбу без премишљања и боре се по тактичким начелима. Јединице које се осјећају слабе, повлаче се готово увијек, нарочито ако су угрожене да буду окружене или обухваћене. Ако је успјело заокружење и ако немају друге могућности за извлачење, онда партизани ради пробијања нападају најенергичније...

Партизани су на маршу добро осигурани са свих страна и држе се строго маршевске дисциплине. Ноћна кретања су њихово правило...

Партизани су способни да изврше дневни марш од 60 до 70 км...“ (Сузбијање партизана — пројекат правила. Обрађено: код Р. Ф. SS шефа јединица за борбу против партизана, фиреров — главни стан, 21.IX.1943“).

„Предлози за обуку“ употребу и снабдевање јединица у борби против банди:

1. Опште:

Борба против банди на хрватском простору са средствима модерног ратовања може се успјешно изводити само под извјесним условима. Ако се питамо одакле то долази да се са наше стране — са изузетком зимских мјесеци — у борби постижу већи успјеси само у ријетким случајевима, док су ти успјеси код непријатеља знатнији, долази се до слиједећих констатација:

А. На противничкој страни:

1. Самим земљиштем — планине и шума, — у герилском рату на хрватској територији створени су предуслови, којих на другим мјестима нема.

2. Да би осигурао већу покретљивост својих трупа, непријатељ свјесно жртвује све коморе и брдске колоне код својих јединица...

3. Брзо отступање непријатеља послије успјешно извршених препада и акција саботаже заштићује га од већих губитака.

4. Момент изненађења код његових акција брижљиво је смишљен.

5. Непријатељске јединице имају изричито наређење да ступају само тамо у акцију гдје је изненађењем и надмоћношћу успјех осигуран. Зато је потребан добар борбени морал...

8. Његова тактика да се приликом већих акција провуче кроз правне нашег фронта у нашу позадину показала се као добра...

10. На непрегледном земљишту он може неприметно да образује тежишта са јаком надмоћношћу, те да се тако или пробије или постигне успјехе у циљу свог престижа.

11. Противник се не задржава на таквим упориштима на којима би био присиљен да прими борбу. Он жртвује без предомишљаја широке дјелове територије, такође и градове, јер су исти за њега без значаја.

Капетан и командант курса Н. Н. За тачност преписа (потпис нечитак) SS. Sturmbannführer. („Армиски центар за обуку трупа при штабу II тенк. дивизије, наставни штаб — борба противу банди. Поверљиво).

3. Партизан је у основи у преимућству према њемачком војнику. Овај је везан за сталне објекте, које мора свуда и увијек да очува, док онај може да бира мјесто и вријеме за своје препаде...“ (Selmaur Josef, 1а Врховни заповедник Ј. I.(Гр. армије F) — Операције групе армија F од септембра 1943 до марта 1945 год.).

Највећа предност коју партизан има јесте његова велика покретљивост, познавање тешког земљишта и, пошто је он најчешће нападач, могућност изненадног масовног убацивања снага ноћу против слабијих тачака...“ („Начела за вођење борбе под приликама које владају у хрватском простору, издана од 714 дивизије, наст. бр. 623 (Тај. 1943“).

„... Банде стално мијењају простор свога дејства и мјеста преноћишта; највише се боре издвојено и у ширем фронту, а ријетко у групама, користећи момент изненађења, воле препаде из засједе, избјегавају јачег непријатеља и имају народ као привидног савезника, извиђаче и обавештајце на својој страни...“

Фанатички борбеном непријатељу мора се супротставити још фанатичнији и још бољи борац него што је он.

Веома покретљив непријатељ, већином без икакве коморе, који се снабдева на терену, који се креће по вољи у изолованим групама, и који умије да се изненадно концентрише у циљу вршења удара, захтијева да и противна страна буде још покретљивија од њега, да се брзо прилагођава приликама, да као ловачки пас њушка и буде на опрези, да преко радиовезе брзо затражи појачања и да потом, у садејству са њим, непријатељу зада смртни ударац.

Потребно је, дакле, да би се загарантовао успјех, да се у заједничком раду обједине особине борбености, покретљивости и смјелог ризика...

Изненадна појава и напад у виду препада на мјестима са подесним земљиштем. После тога брз нестанак и пребацивања на удаљене просторије, гдје се иста игра понавља...

Услед вођења борби на широким просторијама у малим групама и услед еластичног измицања банди пред нашим групама, изванредно је тешко да се исте присиле на отсудну уништавајућу борбу.

Њихови тренутни напади, из непосредне близине, изведени смјело, фанатички и увек изненадно, такође су значајни. Као да је формално никла из земље, банда се одједном нађе ту. Често их има само неколицина, и они одлучно и бесомучно гуришају.

У Кантонманима се може десити да на једном његовом дијелу станују сопствене трупе, док се на другом дијелу налази скривена нека банда... Командант дивизије, потпис: A. Phleps, SS — grupenführer и генерал-лајтнант SS-група.“ (SS добровољачке дивизије „Принц Еуген“ I-а. Тајно! Тактичка начела за вођење герилског рата. О. У., 27.4.1942“).

„1. Непријатељ се бори фанатички. Он је добро наоружан тешким оружјем. Снабдијевање муницијом није увијек довољно. Борбена обука у јединицама је рђава. Ефекат марша и ноћу је изванредан. Своје успјехе тражи у изненадном избијању на крила или за леђа, кроз препаде и кроз ноћне нападе. Покрете његових главних снага није увијек лако благовремено уочити, јер он зна да завара скривањем или нападом са дијелом снага у другом правцу. Непријатељ располаже добрим познавањем земљишта, не креће се друмовима, већ планинским стазама под вођством мјештана. Његова обавештајна служба је добра. Кланци су нарочито омиљени.“ Felber, с.р. („Bdo. Abtlg. I-а бр. 338-44 г. Поверљиво. Н. Qu., 30.V.1944 г. Војни заповедник Југоистока од I-а, Пов. бр. 3432—44. Садржај: Закључци из борбених искустава са црвеном групом дивизија Мораче“).

29 дивизија важи као елитна дивизија. Досада још није ниједанпут одлучно потучена. Потпуно влада тактиком „малога рата“ уз спретно искоришћавање терена. Покушава најчешће да властите снаге штеди и да удари с леђа. Приликом напада одмах властитим снагама предузима противнападе. Бори се жилаво, готово се уопште не да разбити... За штаб дивизије, генералштабни официр Busman, Oberstleutnant i. g.“ („369 хрв. Пеш. див. од I-с Бр. 1052/44 Пов. Div. Gef. St., 11 јула 1944. Извјештај о непријатељу у јужном дијелу сектора дивизије (секција 1 : 100.000“).

У вези једне велике офанзиве изведене 1942 г. на наше јединице у Приморју и Горском Котару под именом „Операције на Великој Капели“ пише бивши командант једног од пукова који су узели учешћа у операцији:

„Тако отпочињу операције треће фазе. Успоставивши контакт са границима у Језеранима дивизија заузима одбранбени положај између Језерана и Кривог Пута, док дивизија „Lombardia“ напредује са севера на Јасенак, а дивизија „Granattieri di Sardegna“ са истока на Дрежницу. Али такозвано прочешљавање предузето од ове двије велике јединице није донијело никаквог практичног резултата. Непријатељ не упада у клопку двеју покретних мрежа, а још мање надијеће на „одбранбени зид“ формиран на југу од „Cravatte rosse“ дивизије „Re“.

У цјелини, има се утисак једне грандиозне операције **на празно** за коју је утрошено много енергије и која је пружиала будном и врло покретљивом непријатељу десницу да предузме у више наврата иницијативу на нашим слабо заштићеним комуникацијама.“ (Fuochi di Bivacco in Croazia, Стр. 216 и 247. Аутор — Giuseppe Angelini, бив. командант пјешадиског пука „Cravate Rosse“ дивизије „Re“).

И даље:

„... оперативна спорост наших трупа, услед тежине опреме и потребе да се цјелокупно снабдијевање врши помоћу аутоколона или комора, стајала је на супрот до крајности покретљивом и неспутаваном непријатељу, који није никад био везан за комуникације, а савршено је познавао оперативни амбијент; нашим јединицама недостајала је духовна припрема, прилагођена за један специјални тип борбе која од сваког појединца захтева оштрину будности, чврстину нерава, дух иницијативе и брзину реаговања...“

„... Главни разлог таквог недостатка треба тражити у чињеници што смо у Африци морали да се са великом масом људи, а са мало механизованих средстава, супротстављамо једној модерно опремљеној армији, која је располагала брзим транспортним средствима и била потпомогнута великом масом авиона и оклопних средстава, док смо се у Хрватској са великим модерним јединицама, богатим артиљеријом великог и средњег калибра, морали супротстављати непријатељу који је располагао великим могућностима маневровања и дејствовао малим групама и самосталним, спретно командованим и до крајности покретљивим засадама, пошто није био везан за једно одређено место...“ („Fuochi di Bivacco in Croazia“, стр. 310 и 311).

Навешћу примјер једног сложеног маневрисања II корпуса у времену VII непријатељске офанзиве, који ће као и многи други примјери наших маневара показати да је и непријатељ био свјестан снаге нашег маневра, придавао му велики значај, иако га никада није схватио до те мјере да би му се успјешно супротставио, акамоли га паралисао (нећемо наводити примјере V офанзиве, јер се о њима већ у неколико наврата писало).

Послије тешких борби у VI офанзиви и губљења територије Пљевља — Пријепоље јединице II корпуса (без 29 дивизије) налазиле су се на територији срезова: Шавник, Бијело Поље, Колашин, Беране, Андријевица и

дијелу срезова Подгорице (Титоград) и Никшића. Корпус се ту попуњава и спрема да главнином својих снага заједно са снагама ударне групе око Врховног штаба и снагама из Јужне Србије једним концентричним маневром отпочне „поход“ у Србију са задатком чишћења Србије и Београда од непријатеља и избијања у рејон Подунавља. У том спремању јединице II корпуса биле су концентрично нападнуте знатно надмоћнијим снагама са праваца: Врмош, Пећ, Рожај, Пријеполје, Пљевља; затим из долине Неретве и Зете и од Никшића. У нападу учествују: 181 и 169 њемачка дивизија, 3 и 4 бранденбуршки моторизовани пукови, 5 пук шцуполиције, дијелови 369 њемачке дивизије, шиптарска СС дивизија „Скендербег“, 5 Недићев пук, муслиманска милиција из Пештера и четници Драже Михаиловића.

На бази брзе процјене ситуације штаб II корпуса донио је слиједећу одлуку:

а) да се привремено напусти за нас у том периоду рата важна територија;

б) да се концентрацијом свих снага бирају осјетљиви правци, на којима ће се почесно тући непријатељске групе (колоне), јер се танким и паучинастим распоредом није могло ништа учинити тако надмоћнијем непријатељу, нити фронтално бранити слободна територија;

в) да се тим наизменичним ударцима створе услови да се главне снаге оријентишу према главном непријатељу са циљем да га разбију и да се тако сачува та територија као основица за будућа дејства.

Штаб је оцијенио да је концентрацијом снага на простору Мојковац — Колашин, у циљу стварања једне снажне ударне песнице за дејство по унутрашњим операциским правцима, једино могуће почесно тући непријатеља и обезбиједити потпуни успјех.

На поменутим правцима вођена је маневарска одбрана пред надмоћнијим снагама непријатеља, пошто су напуштени градови: Бијело Поље, Беране, Андријевица и сав простор, осим коридора Лијева Ријека, Матешево, Колашин, Мојковац (а касније уз тешку борбу и Мојковац до моста у Мојковцу), који се ослањао на масив Сињајевине, Дурмитора и Војника.

Према непријатељским колонама, које су доста опрезно наступале, наше јединице, у јачини батаљона или групе батаљона, на својим заштитним правцима врше препаде (нарочито ноћу) с фронта мањим дијеловима и упале у непријатељску позадину, наносећи му велике губитке, коче његово наступање и тиме обезбјеђују извршење главног задатка: концентрацију снага и средстава за даља одлучујућа дејства.

У таквој ситуацији, на дан 15 априла, у штабу II корпуса донијета је одлука да снаге корпуса осујете и успоре успјех непријатеља са правца Подгорице ка Матешеву, а да се за то вријеме припреми напад који ће се на дан 16 априла у 21.00 час извршити на сектору Мојковца, с тим да се последије ликвидације тамошњих непријатељских снага наше снаге преоријентишу на непријатеља на правцу Подгорице и да се изврши његово чишћење из Берана и Андријевице. У том циљу предузето је ово:

— издато је наређење Приморској групи да изврши притисак на никшићки гарнизон и да тиме обезбиједи бок и позадину снага корпуса који ће нападати ка Мојковцу;

— 7 бригада са Зетским одредом оријентисана је на затварање комуникације Никшић — Шавник;

— наређено је 9 бригади да упорном маневарском одбраном брани правац ка Матешеву и да се на случај јачег притиска повуче на линију: Лијева Ријека — Каменица (Ровци);

— јединице 29 херцеговачке дивизије добиле су задатак да затворе правац Осјеченица — Трубјела и даље ка Велимљу;

— формирана је једна мања „ударна група“ у рејону с. Боан, са задатком да затвори правац Пљевља — Тара и спријечи прелаз непријатеља на лијеву обалу Таре;

— два батаљона 7 бригаде оријентисана су са просторије Никшића у Међурецке да би помогла 9 бригади, пошто се све више појачавао притисак непријатеља на правцу Матешева. Непријатељ је успио да продре у Лијеву Ријеку, а својим лијевим крилом до у област Штавља.

Ето, таква је била ситуација и распоред снага II корпуса на дан 15 априла у 22.00, тј. уочи наших противдејстава на санџачком правцу, која су отпочела на дан 16 априла у 21.00. Напад је организован у двије колоне, и то:

а) **десна колона** — јачине три батаљона (један батаљон 7 и два батаљона 5 пролетерске црногорске бригаде) нападала је правцем: Бјеловићи — Брсково — Медено Гувно — Развршје (к. 1.250) — Јабучино;

б) **лијева колона** — јачине четири батаљона (по један батаљон из 5 и 9 црногорске бригаде и два батаљона 8 бригаде) нападала је правцем Мојковац — Лепенац — Цер — Обод — Потрк;

в) 3 и 4 санџачка бригада имале су задатак да затворе правац Пљевља — Шаховићи и да садејствују главној (лијевој) колони.

Пошто је 4 санџачка бригада под снажним притиском непријатеља морала да се повуче и била пребачена на лијеву обалу р. Таре, то је непријатељ успио да паралише дејство лијеве колоне (и поред тога што је постигла извјестан успјех и била избила чак на линију Мајсторовина — с. Биоче — Ракита — Лепенац — Цер), јер је био угрожен и прелаз на Тари (мост код Мојковца).

У току 17 априла непријатељ се зауставио на сектору Мојковац, а тиме је у суштини био заустављен и наш напад, јер је усљед слабог дејства 4 санџачке бригаде непријатељу пошло за руком да избије на врло важну топографску тачку Градац (сјевероисточно од Мојковца).

На осталим правцима непријатељ у току овог дана није имао нарочитих успјеха, осим јачег насилног извиђања према нашој Приморској групи која се тога дана налазила на линији: Богетовићи — Долови — Марковине.

Правац према Лијевој Ријечи ојачан је још једним батаљоном 9 бригаде и једним батаљоном 5 црногорске бригаде.

На дан 18 априла, у наставку наших противдејстава, успјели смо да преотмемо Шаховиће. Непријатељ је поновио напад са сектора Подгорице, али је задржан пошто је претрпио велике губитке.

На дан 19 априла непријатељ је са новим појачањима прешао у противнапад и последије тешке борбе поново повратио Шаховиће. Наше снаге на сектору Лијеве Ријеке повукле су се на линију: Сретешка Гора — Прекобрђе.

20 априла продужене су борбе сјеверно од Мојковца. „Ударној групи“ из рејона с. Боана наређено је да пређе на десну обалу р. Таре. На овај начин, непријатељска основица у Санцаку била је угрожена са два правца.

21 априла разбијена је колона која је нападала са правца Лијеве Ријеке, а наше снаге избиле су на Вјетерник, гонећи непријатеља у правцу Куча. Пошто је у току овога дана владало затишје на санџачком правцу, предузели смо потребне припреме и груписање јединица у циљу извођења противнапада на сектору Мојковац — Бијело Поље. Према плану било је предвиђено:

а) да се противнапад изврши на дан 23 априла у 21.00, и то у двије колоне:

— десна колона — 5 црногорска пролетерска бригада и два батаљона 7 црногорске бригаде — са задатком да напада са просторије Ланиште — с. Бјелојевићи, општим правцем: с. Тржишта — Брсково — Развршје (к. 1.174 и к. 1.250) — Слијепач Мост — Јабучина;

— лијева колона — 3 санџачка бригада, 8 црногорска бригада и један батаљон дивизије „Гарибалди“ са задатком да напада са просторије: Подбишће, општим правцем: Мојковац — Лепенац — Цер, с тим да по избијању на Цер изврши слиједећи маневар: 8 црногорска бригада да продужи напад правцем: Обод — Соколовићи — Шаховићи — Гранчарево, 3 санџачка бригада да продужи дејство према Борову, а батаљон из дивизије „Гарибалди“ да се заустави на Боровњачкој Коси изнад моста код Мојковца;

б) да 4 санџачка бригада пријеђе на десну обалу Таре код Ђурђевића Таре, а потом да продужи дејство правцем Косаница — Борово и на тај начин садејствује 3 ударној санџачкој бригади из састава лијеве колоне;

в) да напад лијеве колоне потпомаже 1 батерија брдског дивизиона 3 дивизије.

Припреме су завршене у току 22 и 23 априла, а напад је отпочео у току ноћи 23/24 априла. Наше су јединице успјеле да потисну непријатеља на цијелој линији, да заузму Мојковац, Завршје, Медено Гувно и Лепенац и да наставе наступање. Напад се одвијао тачно по утврђеном плану, али у тешким и упорним борбама и уз надљудске напоре наших бораца и старјешина.

Из разматрања ових дејстава се види како се брзо и одлучно може маневровати и са истим снагама. Тако, на примјер, главнина снага била је у току једног дана прикупљена на простору: Трешњевик, Матешево, Колашин, Мојковац за дејство по унутрашњим операциским правцима. Оцијењено је да је најопаснија она група која наступа од Пријепоља и Пљеваља, и зато се на ову групу бацају скоро све снаге, заустављају је и наносе јој тешке губитке (16 и 17 априла). Главнина наших снага туче непријатеља у току ноћи 23/24 и 24 априла, разбија га и гони кроз Санцак и ослобађа Бијело Поље и дио Санцака. Други дио тих снага, ојачан снагама са главног правца — пошто је оцијењено да су одређене снаге довољне за успјешна противдејства на правцу Мојковац, Бијело Поље, ако се у пуној мјери активирају 3 и 4 санџачка бригада и да дејства са правца Лијеве Ријеке могу компромитовати дејства на правцу Мојковца — пребацује се усиљеним ноћним

маршем (остављајући мању резерву у рејону Колашина) и у току неколико дана једну за другом туче непријатељске групе на Трешњевику и Вјетернику, затим у Кучима, а најзад и ону код Никшића. Потпуно ослобођење територије коју смо раније држали и њено проширење у величини једног среза било је за нас у том периоду рата, на том сектору, од нарочите важности како за спровођење офанзивних планова, тако и за коначно учвршћење наших позиција у Црној Гори. Послије тога могла је услиједити општа мобилизација и увлачење читавог народа у борбу противу окупатора и домаћих квислинга. То је била лијепа и велика војничка пobjеда, која је наше јединице још једном високо војнички афирмирала и дала им офанзивног полета.

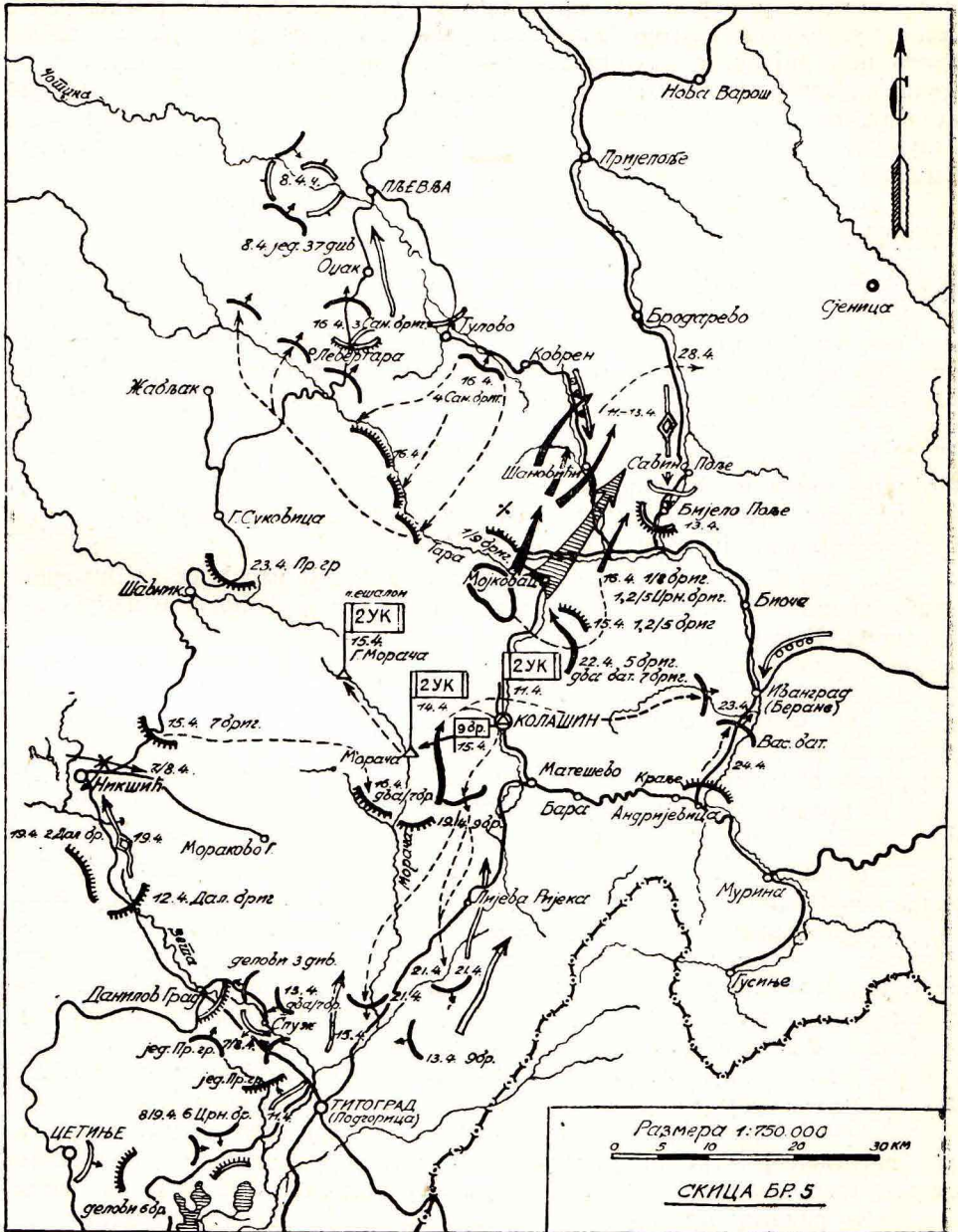
Као што се види, непријатељ је био разбијен на правцу Лијеве Ријеке (21 априла), прије но што је дотучен код Мојковца и у долини Лима на правцима Бродарево, Пријепоље, Пљевља, послије првог противудара наших снага од 16 априла. Овим је била ослобођена не само сва ранија већ и нова територија у величини већој од једног среза, а наши губици, услед умјешног и енергичног дејства старјешина и јединица, нијесу били велики. Испорпљеност јединица, од којих је већина морала улазити у неколико бојева у току неколико дана, послије маршева који су достигали по 40 — 50 км, била је максимална. Али је и поред тога њихов офанзивни дух био сачуван до краја. На тај начин било је обезбијеђено извршење опште замисли ове врло сложене операције, а наше јединице, благодарећи богатом искуству које су стекле у овим маневрима, биле су способне да ускоро послије тога — као главнина наших снага — преко Пештера, Ибра и Копаника, наступају за Србију. У исто вријеме, и јединице 29 дивизије, исто тако брзим маневрима и пребацивањем појачања са једног правца на други, односе неколико пobjеда: код Гацка, Невесиња, Билећа и Требиња.

Иако је однос снага на читавом фронту био повољнији за непријатеља, ми смо благовременом прегрупацијом својих снага и брзим и енергичним ударима на појединим правцима успијевали да истим снагама добијамо превласт над непријатељем и да његове снаге почесно разбијамо и на крају тучемо. Тако је дејство по унутрашњим оперативским правцима, као веома сложен и успјешан маневар, постало саставни дио војне вјештине наших старјешина. Оне су увидјеле да могу изводити и најсложеније маневре, само ако енергично дејствују, и да се наша премоћ, односно наша снага, огледа у схватању значаја маневра, у његовом досљедном вршењу и довођењу до краја. Послије овог маневра наше јединице су стекле нова велика искуства, а старјешине су се оспособиле да командују и у најсложенијим условима. Очувана је територија која је касније послужила за прихват 2 и 5 дивизије (које су тада дејствовале у Западној Србији), сачувана је територија са које је средином 1944 године отпочео велики маршманевар групом од три дивизије ка Копанику и Србији и двјема дивизијама од Фоче преко Ужица у Западну Србију (скица бр. 5).

Навешћу и примјер врло поучне Мостарске операције.

Послије ослобођења Книна, по наређењу Врховног штаба, јединице VIII корпуса су се размјестиле у Сјеверној, Средњој и Јужној Далмацији. Пошто је ослобођена територија била угрожена са праваца од Сења, Бихаћа

ПРЕГЛЕД ОПЕРАЦИЈЕ ГЛАВНЕ ГРУПЕ II УДАРНОГ КОРПУСА У ВРЕМЕНУ
ОД 2. IV. ДО 29. IV. 1944 ГОД.

и Мостара, то је и распоред снага VIII корпуса био тако подешен да је на сваком угроженом сектору била постављена по једна дивизија, док се на централном дијелу, на сектору Книн — Шибеник, налазила јака маневарска група од двије дивизије, тенковске и артиљериске бригаде. У оперативном погледу, овај распоред омогућавао је корпусу да јаким резервама изводи одлучујуће ударе на било којем правцу и, у исто вријеме, заједно са морнарицом да штити и јадранску обалу.

Штаб VIII корпуса био је чврсто убијеђен да ће корпус интервенисати на мостарском правцу, те су и његове припреме биле оријентисане ка том простору. У Лику је била пребачена једна дивизија, која је самостално водила борбу, а касније је тамо упућена и моторизована артиљерија, тако да се због тога морао измијенити и распоред дивизије која је била на централном сектору, тј. на сектору Книн — Шибеник. Сада је на овом широком простору мјесто двије дивизије била разбацана једна дивизија. На тај начин, маневарска група била је деконцентрисана и неспособна за брже интервенције у било ком правцу.

VIII корпус се налазио у таквој ситуацији када је непријатељ отпочео своју офанзиву из Мостара ка нашој ослобођеној територији. Пошто су његове снаге биле врло велике, он је успио да потисне нашу дивизију са тога сектора и да јој нанесе осјетне губитке.

У таквој ситуацији, штаб VIII корпуса добио је наређење од Врховног штаба да интервенише свим расположивим снагама и да поврати изгубљено земљиште. Пошто се у том времену није располагало довољним снагама за извршење постављеног задатка, одлучено је да се најприје концентришу све снаге корпуса и да се врате јединице из Лике, како би се створила довољно јака маневарска група за извођење напада на непријатеља, водећи рачуна да се остали дио територије обезбиди од евентуалних испада непријатеља. Нарочито је било опасно узети снаге из Сјеверне Далмације, јер се у то вријеме у Земунику организовала енглеска ваздухопловна база за наше снабдијевање, коју је на сваки начин требало заштитити.

Да би се остварио овај план, било је неопходно да 9 дивизија, без ичије помоћи, по сваку цијену задржи непријатеља на свом отсјеку, иако јој је, због тешких борби које је водила већ неколико дана, била неопходно потребна брза и енергична помоћ у свјетим јединицама. Међутим, штаб корпуса, умјесто непосредне помоћи у виду појачања, помогао ју је једним великим нападом на непријатеља, који се у приличној мјери био исцрпио у борбама са 9 дивизијом. У току наших припрема 9 дивизија је неколико пута тражила помоћ, али је издржала све нападе далеко надмоћнијег непријатеља када је штаб корпуса објаснио смисао маневра и напада који је припремао. На тај начин, 9 дивизија је уствари вршила заштиту наше концентрације и извођења маневра. Требало је извршити брзу прегрупацију и концентрацију свих могућих снага. Неке јединице морале су прећи око 300 км да би стигле на концентрациску просторију. Захваљујући помоћи морнарице, штаб корпуса је за рекордно вријеме (3 дана) пребацио главнину својих снага из Сјеверне и Јужну Далмацију, на сектор Метковић — Широки Бријег. Неке јединице су стигле врло брзо, али ниједна није појединачно ангажована. Штаб је располагао са двије елитне, потпуно свјеже дивизије, тенковском бригадом

и моторизованом артиљерском бригадом и 3 дивизијом, која је била прилично изморена у одбранбеним борбама. Према тим снагама стајало је око три непријатељске дивизије, изморене у борбама и растегнуте на великој просторији. Што је најгоре, непријатељ је вјерово да немамо свјежих снага, па је и свој противудар изводио прилично неопрезно и неуредно, уздижући се у своју побједу. На источним обалама Неретве, према Невесињу, извршена је концентрација херцеговачких јединица. Херцеговци су такође располагали са једном дивизијом у којој су се налазиле двије свјеже бригаде.

Да би се ослободио Мостар, тј. главни циљ планиране операције, било је потребно сломити спољну одбрану Мостара, тј. Широки Бријег. Сазнало се да непријатељ од Широког Бријега па до Мостара нема никаквих солидних одбранбених положаја и да и сам град Мостар није био припремљен за одбрану. Непријатељ је вјерово да је око 2.000 бораца усташки настројеног рејона Ракитно довољно за заштиту Мостара са сјеверозапада. Пошто је на основу извршене процјене ситуације и прикупљених података штаб корпуса донио одлуку да се главни удар изведе правцем Широки Бријег — Мостар, то је на том правцу концентрисао пет пута јаче снаге од непријатеља који је држао тај сектор. Сама концентрација наших јаких снага код Широког Бријега имала је велико морално дејство на непријатеља. Како су се плашиле да би им се главнина наших снага, по паду Широког Бријега, нашла у позадини, непријатељске снаге на сектору Метковић, Чапљина, Љубушки почеле су нагло да се повлаче на своје првобитне положаје. У моменту самог прегрупиравања непријатељских снага извршен је страховити удар на Широки Бријег, којему непријатељ није могао одољети. Пошто су ликвидирале Широки Бријег, наткриљавајући непријатеља, снаге корпуса су за неколико сати гоњења дошле у непосредну близину Мостара. Да би избјегао катастрофу, непријатељ је покушао да наглим повлачењем из Мостара извуче живу силу и материјал. У том циљу почео је да напушта поједине положаје, а затим и саме градове Мостар и Невесиње. Међутим, то је било касно, јер се обруч затворио око главнине његових снага, тако да је на бојном пољу остао, углавном, сав његов тешки ратни материјал и наоружање.

Као што се види, Мостарска операција може да послужи као поучан примјер цјелисходности брзог маневра и концентрације снага на најосетљивијем правцу у циљу наношења одлучног удара.

Побуде за извођење Мостарске и Книнске операције биле су различите. Док смо у Книнској операцији ми сами тражили битку и натјерали непријатеља на борбу, дотле нас је непријатељ у почетку Мостарске операције принудио да водимо упорне одбранбене борбе којима смо створили услове за каснији прелаз у противнапад. Разочарење непријатеља код Мостара било је велико, јер се надао да ће стићи до Макарске, Сплита, Сиња, Метковића и Дубровника. Умјесто свега тога он се нашао код Коњица, а мало касније на Иван Седлу у близини Сарајева.

Ако се може говорити о грешци непријатеља код Мостара, онда мислим да се она огледа, у првом реду, у томе што нас је потцјењивао и што није располагао потребним подацима о нама. Због тога се није ни потрудио да учврсти и осигура заузете положаје и да са њих пође у даље напредо-

вање. С друге стране, и ми смо погријешили што смо му дозволили да своје јаче снаге извуче долином Неретве ка Коњицу.

Послије Мостарске операције VIII корпус је уствари претстављао маневарску групу којом је Врховни штаб могао утицати на најугроженије секторе. VIII корпус је црпио своју велику маневарску снагу отуда што се налазио уз море, које му је служило као главна рокадна комуникација и главна комуникација за снабдијевање. Он је у завршним операцијама и добио задатак да, ослањајући се лијевим крилом на море, а десним на Другу армију, наступа према Трсту.

Анализом оваквих сложених маневарских дејстава можемо пронаћи стотине тактичких форми, које су и незапажене обогатиле нашу војну праксу и омогућавале све сложеније форме маневра. Ако бисмо их запоставили, то би значило да сијечемо грану на којој стојимо, значило би да себи одузимамо најубојитије оружје. Оживљавањем оваквих примјера (а њих има безброј) ми код наших старјешина одржавамо и усавршавамо смисао за покретљивост и способност за маневровање, гајимо и развијамо особине које и све савремене армије желе да постигну код својих старјешина и јединица. То је нормално, тим прије што се савремени рат, при постојећој засићености брзопокретних јединица, не да ни замислити без брзих и смјелих покрета и маневара. Тенденција све већег пораста таквих јединица ставља на прво мјесто правилно учовавање значаја и снаге маневра и његовање таквих особина код старјешина и јединица којима се обезбјеђују услови за извршење сложених и дубоких операција.

Концентрични маршманевар наших група дивизија у љето 1944 године, наиме: једне групе од три дивизије из Црне Горе преко Пештера ка Копаонику, у циљу спајања са крупним српским снагама које су оперисале у Јужној Србији, друге у јачини двије дивизије из Источне Босне према Западној Србији, у циљу дејства према Ваљевоу, и, касније, треће у јачини једног корпуса из Источне Босне у Мачву, омогућио је:

а) да јединице из Јужне Србије поју у наступање и очисте скоро цијелу Јужну и већи дио Источне Србије;

б) да јединице групе дивизија које су избиле у рејон Копаоник, Брус, Александравац, последије разбијања дјелова њемачке дивизије у долини Ибра и уништења главнине непријатељских снага у јачини од преко 2.000 четника на Копаонику, крену правцем између Ужица и Чачка ка Горњем Милановцу да се ту споје са групом дивизија која је наступала преко Западне Србије и очисте Ваљево са околином;

в) да јединице XII корпуса сигурно форсирају Дрину, упадну у Мачву и Посавину и крену ка Обреновцу.

Сада су све три групе, које су међусобно биле тијесно повезане, дејствовале под једним непосредним оперативним руководством са задатком да на широком фронту избију јужно од Београда, гдје се и формирала армска група, која касније ослобађа Београд. У исто вријеме група из Јужне Србије чисти источни и централни дио Србије, а армска група брзо избија под Београд и, уз садејство неких јединица Црвене армије, заузима сам град.

То је био крупни концентрични маневар, којим је чишћена територија од неколико стотина километара ширине што је одговарало и броју наших

јединица и порасту наше Армије у цјелини, и општој војно-политичкој ситуацији. Покрете и маневре тих јединица ништа није могло зауставити. Колико су то биле снажне и за маневар способне јединице, најбоље говори примјер 4 пролетерске бригаде, која је у типичном сусретном боју пред само форсирање Ибра до ногу потукла скоро читав пук 1 алписке дивизије, убила и заробила на стотине војника и официра заједно са командантом пука, а затим по плану продужила своје напредовање. Примјер групе I корпуса који на Палисаду у борби прса у прса заузима дијелом својих снага бугарско-њемачка утврђења и уништава сву посаду у јачини од неколико стотина бугарских војника и официра, потпуно је потврдио да су наше јединице спремне и на фронталне јурише, на пробој и ликвидацију позициске одбране противника. Одбрана бугарског пука, који се био утврдио по свим условима пољске фортификације, била је сломљена фронталним ударом једне наше ојачане бригаде, а војници и официри тога пука били су уништени, заробљени или распршени. Овај примјер је показао да се са здруженим јединицама може ићи на комбинације разних форми маневра и да су оне спремне и способне да држе и пробијају фронтове какав је касније био Сремски фронт. Ти маневри су дошли у вријеме када су наше снаге, које су упадале у Србију, већ биле стекле богата искуства у свима формама маневра, када су припреме и увјежбаност старјешина у потпуности гарантовали овакве велике успјехе. Сад је и таква врста маневра, као што је то био сусретни бој 4 пролетерске бригаде са једним пуком 1 њемачке алписке дивизије, постала наша својина. Наше јединице су биле способне за све врсте дејства и редовно су побјеђивале кад год су примјењивале брзи покрет комбинован са брзим ударима у бок и позадину непријатељских снага.

Огроман значај брзог и правилног маневровања може се видјети и из овог примјера. Када је, ради одлучујуће битке за ослобођење Београда, требало концентрисати наше јаке снаге у рејону јужно од овог града, појавила се потреба да се група која је наступала из Црне Горе преко Копаоника што прије споји на линији Маљен, Суворор, Рудник са групом из Западне Србије која је наступала ка Ваљеу. У том циљу група са Копаоника напушта овај важан рејон и наступајући преко Гуче у правцу Суворора и Рудника усмјерава све снаге према Београду и Подунављу. Међутим, командант ове групе (писац члака) рјешава да претходно очисти Ужице и Ужичку Пожегу да би у својој позадини створио слободан простор и тиме осигурао основицу за будућа дејства. Али је група у тим борбама изгубила један дан и ноћ, док је задатак био само дјелимично извршен. Због тога Врховни командант оштро опомиње команданта групе и наређује му да продужи маневар, јер се радило о извршењу основног задатка. Ту Врховни командант не допушта скретање са главног правца и отступање од главног задатка. Он свакодневно лично руководи сваком групом и обезбјеђује тијесно оперативно садејство група, које врше један општи стратегиски маневар.

И овај стратегиски маневар, поред крупних оперативних дејстава, обилује разноврсним и брзим тактичким дејствима. Ти маневри по богатству форме и садржине дају свој прилог за даље усавршавање нових форми и усклађивање стратегиског са оперативним маневрима група и за усклађивање разноврсних тактичких маневара унутар сваког оперативног плана. У току

тих маневара и тешких бојева око заузимања Београда формирана је и армија, која је касније образовала Сремски фронт, држала га у условима сремске равнице, и тако привремено прешла у одбрану кругог фронта са позицијама, појасевима, итд. Ми смо на тај фронт, на такав преокрет у начину ратовања, били привремено присиљени послје ослобођења Србије, Македоније, Црне Горе, Далмације и дијела Босне, јер су и снаге Црвене армије на нашем десном крилу и снаге Савезника у Италији биле заустављене у свом даљем напредовању. Ми смо се тада нашли на централном дијелу јужног крила Савезника, на важним магистралама Београд — Загреб — Беч и Сарајево — Карловац — Трст. Због тога је непријатељ био принуђен да према таквим нашим снагама постави своје јаке снаге и да сам пређе у одбрану.

Крупни маневри VIII корпуса, а нарочито они које је IV армија касније изводила на правцу: Мостар — Книн — Истра, који су изведени једновремено са овим у Србији, и касније маневар II армије на правцу Тузла — Сарајево — Добој — Бања Лука — Карловац, омогућили су дробљење и уништавање непријатеља на тим правцима. Крупним маневром, I, II и III армије у завршним операцијама нашег рата, у вези са маневром крупних хрватских и словеначких јединица из позадине, непријатељ је био коначно опкољен и уништен, а земља ослобођена од окупатора.

За завршни период ратовања нарочито су карактеристични стални и жилави маневри наших снага у Славонији и Словенији. Јединице и једне и друге групе, формиране у неколико мањих корпуса, услед јаког притиска непријатеља, врше стална комбинована дејства, почев од акција диверзантских група па до напада комплетних дивизија и корпуса на поједине групе или колоне противника. Оне се прилагођавају новим и врло тешким условима, садејствујући, нарочито у завршним операцијама, нашим главним снагама: I, II, III и IV армији и обезбјеђујући њихове наступне маневре на правцима наступања.

Врло лијеп и поучан примјер маневра претставља употреба IV корпуса Народноослободилачке војске Југославије у завршним операцијама наше Армије 1945 године у Истри. Према плану Генералштаба јединице овог корпуса биле су предвиђене да у заједници са групом дивизија II армије (3, 4 и 10 сд) ослободе Карловац, а затим да наступају према Загребу, док би дивизије II армије наступале према Новом Мјесту. Крајем априла 1945 године, послје учествовања у борби за ослобођење Бихаћа и упорних борби са 104 немачком дивизијом, која се пробијала од Бихаћа ка Карловцу, дивизије IV корпуса водиле су жестоке борбе на положајима око Карловца, и то: 8 сд између р. Коране и р. Мрежнице, 34 сд између р. Мрежнице и р. Добре и 7 сд између р. Добре и Купе. Непријатељ је придавао велику важност одбрани Карловца. Поред 194 дивизије, која је из Бихаћа упућена за појачање одбране Карловца, и снага које су се дотада налазиле у Карловцу и околини (око 15 немачких батаљона и 8 бојни усташа и домобрана, артиљерије, нешто тенкова и борних кола), непријатељ је крајем априла на овај сектор упутио и 7 СС дивизију, коју је према плану од 23/4 требало упутити из Славоније у рејон Љубљане. Држањем Карловца и околине непријатељ је обезбјеђивао бок и позадину својих снага, које су се источно од Загреба бориле са нашим снагама које су наступале на запад, а уједно је угрожавао бок и позадину наше

IV армије при њеном наступању према Трсту. Створ земљишта око Карловца — са много ријека које се састају око Карловца и испресјецано земљиште са низом погодних и узастопних положаја за одбрану — у многоме је олакшавао организацију одбране ових положаја. С обзиром на овакав значај овог рејона ослобођење Карловца било је необично важно и за наше снаге. Због тога су и одређене овако крупне снаге за извршење тога задатка. Штаб II армије, у својој заповијести од 29 априла 1945 године, предвидио је IV корпус на правцу главног удара са задатком да нападне непријатеља између р. Добре и р. Купе, да пресијече непријатељу отступницу од Карловца ка Новом Мјесту, затим да избије на комуникацију Карловац — Загреб и да потпуно отсијече карловачку групацију од Словеније и Загреба. Предвиђено је да 3 дивизија наступа између р. Добре и р. Мрежнице, 4 сд између р. Мрежнице и Коране, а 10 сд да образује армиску резерву у рејону Слуња.

У вријеме припрема за извршење ове операције IV армија водила је упорне и жестоке борбе око Ријеке. Пошто су покушаји да се главнином снага пробије ка Трсту на правцу Ријеке били осујећени, штаб армије, у вези наређења Врховног команданта, мијења своју одлуку и усмјерава главни правац удара ка десном крилу, тј. правцем Машун — Св. Петар — Трст, а помоћни ка лијевом крилу. За извршење овог задатка Генералштаб одлучује да са положаја код Карловца скине прво 8 сд, затим 7 сд и артиљерску бригаду IV корпуса и да појача IV армију. Одлазак ових снага са положаја око Карловца отежао је и успорио извршење задатка II армије. Карловац је ослобођен после врло упорних и тешких борби тек 6 маја 1945 године ујутру, што је имало утицаја и на борбе око Загреба, а и на употребу дивизија II армије у правцу Новог Мјеста. Но, без обзира на ово, овај маневар Генералштаба IV корпусом (без дивизије) потпуно се оправдао. То најбоље потврђују борбе које су ове јединице водиле у Истри.

Преношењем правца главног удара на десно крило, јединице IV армије изненадиле су непријатеља и врло брзо успјеле да се пробију дубоко у непријатељску позадину, да ослободе Св. Петар, Илирску Бистрицу и затим да 1 маја 1945 године упадну у сам град Трст, а 2 маја и да га ослободе. Овим изненадним продором наших снага у Трст непријатељска групација око Ријеке, тзв. Ријечка групација, остала је дубоко у позадини наших снага које су наступале према Трсту. Штаб армије својом заповјешћу од 29 априла 1945 године одредио је оперативну групу, састава: 13, 19, 26 сд и 2 бригада 9 сд, и дао јој задатак да потпуно окружи, а затим уништи ову непријатељску групацију. Група је успјела да у току 29 и 30 априла потпуно окружи Ријечку групацију и да предузме нападе у циљу њене ликвидације. Непријатељ је давао жесток отпор и стално вршио противударе, те су наше снаге постигле само нешто успјеха у рејону Клане и на правцу Трст — Ријека код Подграда. Пребацивши 26 дивизију са правца Клане на правац Илирска Бистрица — Ријека, наше снаге су у току 1 и 2 маја постигле више успјеха и заузеле село Јелшане и важну раскрсницу Рупе, али је непријатељ и даље давао врло жесток отпор. Упорност којом се непријатељ бранио и низ других елемената указивали су на то да ће ликвидација ове групације ићи доста тешко. У току 2 маја примећен је жив саобраћај возила и чуле су се чешће детонације око Ријеке, што је све указивало да се непријатељ

припрема на пробијање. И стварно, предупредивши наше снаге које су намјеравале да продуже нападе, непријатељ је 3 маја ујутру, у виду покретног жежа, почео да се пробија ка Илирској Бистрици. Скупивши јаке снаге на правцу пробијања, непријатељ успијева да већ првог дана потисне дјелове 13 и 26 дивизије и да поново заузме село Шапљане, село Рупе и село Јелшане, а ноћу 3/4 маја да избије ка Илирској Бистрици и заузме неколико села на комуникацији Илирска Бистрица — Св. Петар. С обзиром на величину ове непријатељске групације — преко 20.000 Немаца са великом количином артиљерије — а и на премореност наших јединица, пријетила је опасност да би непријатељ могао остварити своју замисао и пробити се у правцу Трста или у правцу Љубљане. У овој ситуацији 2 маја стигла је 8 сд IV корпуса у рејон Постојна — Св. Петар — Стари Трст. Штаб армије одлучио је да ову дивизију и дио снага 29 сд употреби на овом правцу са задатком обезбјеђења десног бока. С обзиром на опасност која би настала ако би се Ријечка групација пробила ка Трсту, штаб армије рјешава да ослаби десни бок и да 8 сд упути према Илирској Бистрици са задатком да заустави непријатељско надирање правцем Илирска Бистрица — Св. Петар и тако ојача правац који је од Рупа преко Подграда водио за Трст. Поред тога, штаб армије пребацује двије бригаде 43 сд на комуникацију Трст — Ријека, а 10 бригаду 29 сд упућује из Општине у Св. Петар. 4 маја 8 сд из марша ступа у бој и успијева да заустави даље непријатељско надирање у правцу Св. Петар. Овога дана непријатељ није постигао неки знатнији успјех ни на осталим секторима. Концентришући своје снаге (око Илирске Бистрице) непријатељ 5 маја усмјерава своје нападе преко села Кнежак у правцу Илирска Бистрица — Св. Петар и послије жестоких борби успијева да заузме Илирску Бистрицу и низ доминантних висова источно од комуникације Илирска Бистрица — Кнежак — Св. Петар. Двије бригаде 26 дивизије, које су се налазиле на овом правцу — усљед непрекидних борби и исцрпљености — нијесу биле у стању да спријече даље непријатељско надирање. Како на правцу Љубљане, због употребе 8 дивизије, није било слободних наших снага, пријетила је опасност да ће се непријатељ пробити и даље ка Љубљани, што би сигурно створило нове тешкоће у борби са овом групацијом. Али, баш у овој ситуацији, послије вишедневних напорних маршева, стиже 7 дивизија и, смењујући јединице 26 дивизије, предвече 5 маја ступа у борбу. Послије врло жестоких борби, у којима су поједине коте по неколико пута прелазиле из руку у руке и три покушаја непријатеља да се у току ноћи пробије, 7 дивизија зауставља непријатељско надирање и избацује га са неколико висова које је у току дана био заузео. Тако су и ови његови покушаји пробоја ноћним дејствима, које је у току рата врло ријетко примјењивао, остали без успјеха. Ујутру 6 маја наше јединице предузимају напад на свима правцима и успијевају да заузму низ положаја и да потисну непријатеља према Илирској Бистрици. Предвече 6 маја једна бригада 8 сд успијева да се дубоко уклони у непријатељски распоред и да продре до жељезничке станице у Илирској Бистрици, а затим и у јужни дио града. Непријатељу, који је био сабијен на малом простору и изложен унакрсној ватри наше артиљерије и чије су трупе биле на крају своје физичке и моралне снаге, није ништа друго остало него да тражи примирје и пре-

говоре ради капитулације. Иако је непријатељ капитулирао ујутру 7 маја, ипак су борбе продужене и у току ноћи 7 и пре подне 8 маја, јер све јединице нису могле бити одмах обавијештене о капитулацији. Нашим јединицама предало се 16.000 њемачких војника и официра, на челу са командантом ХСВН њемачког корпуса.

Овај успио маневар тако крупне јединице у току Народноослободилачког рата показује и потврђује све опште поставке које су изнесене о маневру. Поред тога, он показује да је и у савременим условима рата, супротно пракси која се примјењивала у разради задатака у школама и у трупи, могуће вршити успјешне маневре и оним јединицама које су приморане да пјешаче на велика отстојања, и са јединицама које су непосредно прије тога водиле борбу. Овај маневар показује и то да долазак нових јединица освјежава јединице које се већ налазе у дуготрајној борби и потстиче их на веће напоре, нарочито у ситуацијама када су ангажоване снаге исцрпљене и уморне. Долазак 7 и 8 дивизије, који је унио довољно свјежине у борбена дејства, одиграо је велику улогу у ликвидацији непријатељске Ријечке групе, улогу која, захваљујући правилној употреби по мјесту и времену, далеко прелази прорачунске могућности и њиховог бројног стања и наоружања. Поред тога, овај примјер показује да је при извршењу маневра већом јединицом могуће, а и нужно, вршити и маневре потчињеним јединицама, као што су, у овом конкретном случају, вршени маневри дивизијама, бригадама и батаљонима. Даље, овај примјер показује да у примјени маневра нема и не смије бити оквира, да је сваки маневар одраз ситуације земљишта, стања сопствених снага, стања код непријатеља и низа других елемената, а посебно одраз идеје и одлучности команданта који га примјењује и старјешина који га извршавају. И овај примјер показује да је скоро у свима ситуацијама могуће и потребно вршити маневар. Гдје, како и коликим снагама — то се не може ријешити копирањем неког примјера, нити научити само из теорије, нарочито у савременим условима ратовања, кад готово никад нема довољно снага и када је потреба за њима веома велика.

Сличне маневре извели су IX корпус на десном крилу IV армије у Тршћанској операцији и X корпус на лијевом крилу III армије приликом форсирања Драве и продужења дејстава у правцу Марибора.

Благодарећи овако вјешто изведеним маневрима, наша Армија успијева да у завршном периоду рата окружи и уништи неколико крупних непријатељских група, да би на крају рата у рејону Цеље — Марибор уништила главнину непријатељских снага у јачини неколико њемачких дивизија и десетине хиљада усташких и четничких војника и официра. Рат је завршен крупним стратешким маневром, којим је уништена главнина непријатељских снага. Међутим, послје пробоја Солунског фронта 1918 године српска војска није успјела да окружи и уништи непријатељске снаге зато што није предузимала такве маневре и што се покретљиви непријатељ извлачио испод ударца, јер је био у општем повлачењу. Осим тога, Савезници нијесу довољавали да српска војска пролази преко бугарске територије и на тај начин су је ограничавали у извођењу обухватних и обилазних маневара.

Могоа би неко помислити да оперативни и стратегиски маневри, усљед омасовљења армије, постају све значајнији, а да такозвани „мали маневри“ (како смо често називали своја мања дејства и диверзије), губе од свога значаја. Међутим, такво схватање било би погрешно, што потврђује не само искуство Другог свјетског, него и Корејског рата. Зар наши и најкрупнији дефанзивни или офанзивни оперативни маневри нијесу били препуни малих, ситних дејстава; зар се не би могла написати читава студија о тактичким дејствима у V или којој било од офанзива и противофанзива; зар та наша стална тактичка живост није обезбиједила пробијање у току V офанзиве и наш крупни оперативни и оперативно-стратегиски маневар касније? Зато, само онај може правилно схватити значај и снагу крупног маневра који даје достојно мјесто тактичким маневрима и дејствима, јер су они једно од најбитнијих средстава за постизање оперативних успјеха и за избијање у оперативни простор. Зар нам искуство из Другог свјетског рата, па и ранијих ратова, не говори да се исход операције у првом реду рјешавао успјесима у тактичкој дубини непријатеља? Избијањем у оперативни простор сваки командант је тежио да оствари што бржи маневар са циљем окружења и уништења непријатеља, али је до уништења долазило само тамо гдје је бранилац био паралисан и лишаван маневра, било због тога што га сам није примјенивао, било зато што је дејствима противника био онемогућен да га примени.

Искуство Другог свјетског рата показује да су све зараћене стране придавале највећи значај оним маневрима који су вршени са циљем расијецања непријатељских снага, њиховог укљештавања, опкољавања, итд. Међутим, многи нијесу могли да схвате наш маневар, наше непрекидно активно дејство у сталном окружењу, затим наше сталне маневре са забацивањем у позадину непријатеља — без бојазни да ћемо бити уништени — и нашу сталну и непрекидно растућу тежњу ка све разноврснијим и све смјелијим маневром. Све их је чудило наше брзо улажење и у најсложенију ситуацију, брзо одвајање главног од споредног, брзо спровођење одлука у дјело, брзо преношење свега тога на извршиоце.

Но, ми смо се увјерили да крутост у спровођењу, на примјер, наступног маневра доводи до линиског кретања јединица и фронталног потискивања противника. Такво је наступање споро, јединице које наступају трпе губитке од „малих“ маневара браниоца који изводи маневарску одбрану, тако да се и наступање нападача брзо гаси. Зато се и односом према борбеним порецима, како у такозваном савременом рату, тако и у комбинованом, рјешавало и питање самог маневра. Као лијеп примјер за то може да послужи наша противофанзива (пробијање) на Сутјесци: прво се пробила и отпочела наступање 1 дивизија, иза ње по дубини 2 и 7 и, најзад, 3 дивизија. Непријатељ је изненађен сталним нарастањем снага из дубине, благодарећи маневру и дубоком борбеном поретку наших снага који им је омогућио избијање у оперативни простор и дејство у позадину непријатеља.

Прије него што се баци један општи поглед на маневар у Кореји, потребно је рећи нешто о маневарској одбрани (иако је о томе писано) и размотрити кроз какве је форме пролазио тај вид маневра у току Народно-

ослободилачког рата. У условима вођења рата, када претходно постоје оформљени фронтови, маневарска одбрана претставља вид одбранбеног маневра који у себи садржи неколико форми маневра. То значи да и однос према том виду маневра није ништа друго до однос према гледању на вођење одбране уопште и њеном мјесту у војној мисли.

Маневарска одбрана, која може бити упорна, гипка и „еластична“ — како су је Немци окарактерисали — у многоме је одраз гледања војног руководства дате државе на војно дјело, што нормално зависи од општег гледања на одбранбени рат почев од форме позициске одбране до форме маневра „еластичне“ одбране.

Зашто ми нијесмо за круту примјену једне од ових форми маневра, већ за разне комбинације маневара, за мијењање форми у једном истом боју или операцији, за даноноћно мијењање форми маневра у сагласности са постојећим околностима и могућностима?

Ми знамо да ће један од најважнијих задатака непријатеља увијек бити да открије или погоди нашу стварну форму маневра (замисао) за дати бој или операцију и да схвати наше форме дејстава. Зашто? Зато што ће тада бити у стању да предузме одговарајуће — цјелиходне противмјере. У ствари, те мјере, односно противмјере, нијесу ништа друго до маневри и противманеври са једне и са друге стране, то су, дакле, та општа дејства у цјелини. На тај начин, непријатељ ће унапријед бити спреман да реагира на сваки подухват свога противника, моћи ће да води рат који ће њему одговарати. Он ће знати шта и када треба да предузима да би противнику натурао сопствену вољу, другим ријечима, обезбиједиће иницијативу за себе, а тиме вјероватно и побједу.

Искуство нашег рата потврђује чињеницу да смо гријешили скоро увијек када смо се држали једних форми маневра, и, обратно, да смо увођењем нових форми увијек изненађивали непријатеља и доводили га у ситуацију да протестује „што не ратујемо по правилима“.

Наша упорна одбрана против јаких њемачких снага на простору Шћит — Вилића Гувно — Г. Вакуф у IV офанзиви, када су борци бранили одређене положаје утврђујући се, а затим извели брзи маневар преко Неретве у правцу нове просторије (која ће нашим снагама поново дати замаха и омогућити им слободу дејства), исто тако као и дводневна одбрана Колашина из бункера и ровова 1943 године од напада Италијана и четника (који су имали премоћ у људству, нарочито у топовима и бацачима, и били подржани колоном тенкова од правца Матешева), а одмах последице тога брзи маневар преко Бјеласице у циљу заузимања Берана итд., очигледно показује да смо знали и умјели да примјењујемо све форме маневра, од најупорнијих до најеластичнијих, и да смо форме бирали према задатку и циљу, према конкретном непријатељу и ситуацији.

При оцјењивању наше Армије непосредно последице рата, а и касније, говорило се, а и још говоре неки наши сусједи, да је то била партизанска војска, а наша дејства „чисто“ партизанска. Прије свега, јасно је да су се све форме маневра у току ратова међусобно преплијетале, те према томе не постоји ни „чисто“ позициски, ни „чисто“ покретни, па ни „чисто“ партизански рат. Једно је тачно: да је партизански рат, или боље рећи форма

нашег комбинованог рата, рат који је најбогатији најразноврснијим формама дејства, да је то најсложенији, а вјероватно и најтежи рат. Зато га непријатељ није ни могао схватити, изучавао га је, али га није могао изучити — једном ријечју, и за њега је то био посебан рат, јер се далеко лакше сналазио у партизанском рату у другим земљама и успијевао да често наноси озбиљне ударце оним снагама које су га водиле и да паралише њихова дејства на дуже периоде. Пошто се са тим снагама обрачунавао кампањски, то за њега није ни био стални покретни фронт, како је називао рат у Југославији, и не слутећи да тиме даје општу (основну) карактеристику нашег рата.

И наш је рат у одређеним временским периодима носио карактер маневарске одбране, или су извјесни бојеви и операције добијали привремено тај карактер. Но, без обзира на то што маневарска одбрана у савременом рату претставља најживљи и најактивнији вид одбранбеног маневра, са крајњим циљем да се непријатељ искрвари, замори и исцрпи, да се укочи његов маневар и створе услови за прелазак у противофанзиву, ипак се мора схватити да у тај маневар морамо унијети много одлика нашег маневра. Другим ријечима, ми још боље морамо спојити наше живе форме маневра са принципима маневарске одбране, прожети је нашим духом и тиме разбити шаблон и у тој форми одбране која на први поглед изгледа најслободнија. Онако како се третира у неким војним школама, ова одбрана ипак остаје шаблон, јер ни она, као посебан вид одбране, не посвећује довољну пажњу забацивању снага у позадину, боји се опкољавања, тражи борбу за унапријед одређене линије, итд.

Гледање на маневарску одбрану искључиво као на одбрану неких повезаних узастопних и припремљених појасева и њено укалупљивање у те појасеве, штетно је и лишено сваког разумијевања вођења нашег рата или сличних ратова. Одбрана тако непрекидних појасева на први поглед може изгледати систематичнија и сигурнија, јер ту постоје дубоко ешелонирани сви елементи борбеног поретка, а сами ешелони воде борбу наизмично и по одређеном систему, обично по унапријед одређеној норми која захтијева од трећине до половине укупних снага у сваком ешелону, односно на сваком појасу. Такви „живи“ појасеви бране дубину, а за њихово постојање непосредно је везана и одбрана дотичног правца и активност према непријатељу — дакле, и елемент добијања у времену и чување снага и њихово извлачење испод удараца — и, најзад, постојање тако покретног фронта без кога се не да ни замислити успјешна маневарска одбрана. У исто вријеме, према таквом гледању, постојање таквог покретног фронта изазива потребу да се одржи његова цјеловитост, тј. да се не смије дозволити да буде пробијен у цјелини и да се мора обезбиједити одбрана одређеног правца, имајући у виду да се основни правац узмицања мора увијек бранити јаком живом силом и довољним техничким средствима, а да снаге на боковима при томе служе за обезбјеђење и успоравање надирања непријатеља, тј. за садејство главних снагама. По моме мишљењу тако схваћена маневарска одбрана даје образац једностраног гледања, а само вођење маневарске одбране деградира се на њен најпримитивнији облик, гдје ће успјех наступајућег бити загарантован само ако успије да пробије појасеве прије но што их бранилац посједне и систематски организује за одбрану. Овдје се нарочито запостављају бокови

и значај бочног маневра, као једне од најефикаснијих форми маневра, која браниоцу обезбјеђује слободу дејства, а наносење губитака ономе који наступа. Ако се тако јаке снаге налазе на боковима, а мање жилаве и веома покретне на правцу наступања непријатеља, онда ће непријатељ често удари у празно, док ће му стално над главом висити опасност од дејства тих снага у бок или позадину. Може се чак допустити и то да непријатељ изврши продоре својим покретним трупима и да чак стекне убјеђење да је избио у оперативни простор, али му се не смије допустити да тај „продор“ рашири. То се може постићи смишљеним и сталним активним дејствима браниоца на бокове нападача, тако да ће тиме и његов „продор“ бити изолован, а његове снаге уништаване и на крају приморане да обуставе своја дејства. Тако развучен борбени поредак наступајућих снага биће крут и неспособан да дејствује лијево и десно (у бочне стране) нарочито у брдским условима, док ће сам бити изложен ударцима снага са бокова. Онај који наступа биће паралисан, често ће изгубити иницијативу, а тиме ће и његово наступање бити осуђено на неуспјех. Ово нарочито важи за дејства по правцима. Још више: само таква одбрана, која се заснива на нашој пракси и нашим гледањима о примјени и улози офанзивности, може најефикасније обезбиједити постизање циља маневарске одбране и створити услове за прелаз у противофанзиву.

Но, то не значи да маневар треба свести на лутање, као што се то догодило са једном нашем бригадом 1942 године (али чим је напустила ту „тактику“ и прешла на активна дејства, она се одлично тукла све до краја рата). Напротив, маневар се мора заснивати на упорности и ешелонирању борбеног поретка, обезбјеђујући у исто вријеме и своју оперативну основицу. Али, обезбјеђење основице не треба схватити тако као да се непријатељу не смије дозволити да крене „ни стопу даље“ и да се мора зауставити „по сваку цијену“, већ да треба себи обезбиједити ослонац и слободу даљих дејстава. То значи да треба осигурати вођење даљих акција са те основице, жртвујући и простор у циљу обезбјеђења великог маневра. На појединим отсјецима фронта снаге браниоца прелазиће и у отсудну одбрану, нарочито ако се ради о одбрани важног правца (чвора), од чијег држања зависи и дејство на читавом правцу, односно судбина читавог фронта на том отсјеку. То ће већином бити привремена дејства која ће се ограничавати на поједине правце, чијим заузимањем противник излази на широк и слободан оперативан простор са кога може дејствовати у бок и позадину браниоца.

Политичка основица маневра има посебну важност не само у тактичком, него и у стратeгиском смислу, јер се дубоко преплијеће у сваком посебном боју и операцији, а често одређује чак и њихов смисао. Овдје је врло важно обезбиједити садејство малих и крупних, све до најкрупнијих јединица, ускладити њихове покрете и дејства тако да мање јединице обезбјеђују покрете, прегрупације и све остале планиране припреме већих јединица и да обезбиједе развој маневра и са тактичке стране у цјелини. У таквим случајевима маневар мањих јединица може се искористити и као војно лукавство за обману противника о мјесту и циљу крупних снага — о намјерама главне групације.

Навешћу и два примјера из искуства одбране Њемаца послије соvjетске противофанзиве код Стаљинграда:

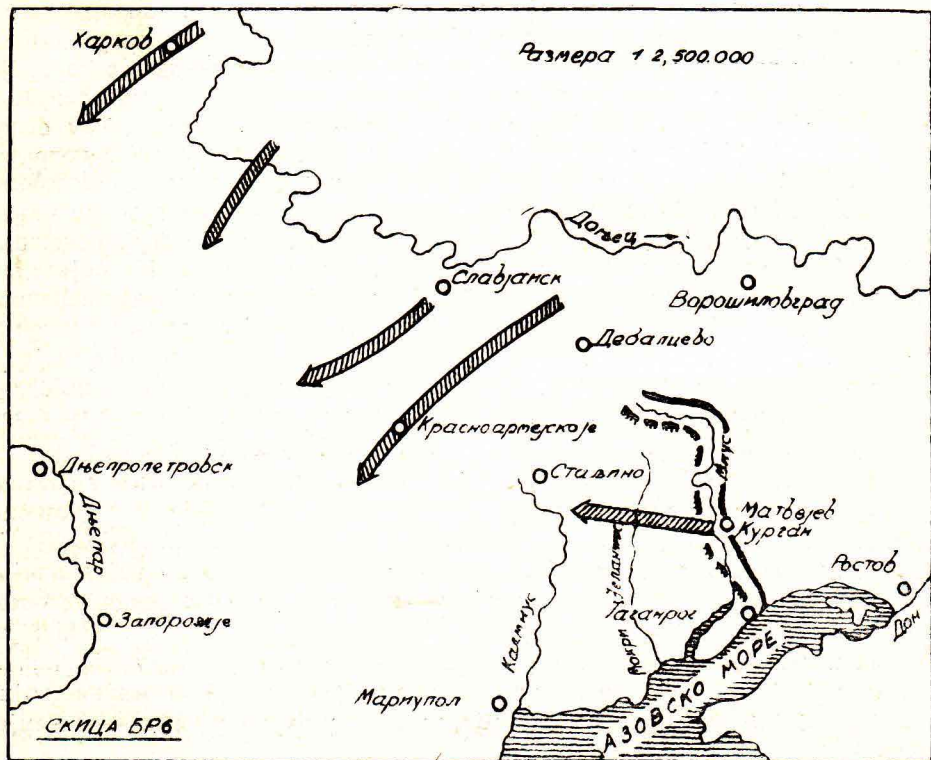
Први примјер. „384 пјешадска дивизија, која је неколико недјеља водила борбе у повлачењу од Дона преко Доњеца, стигла је ујутру 16 фебруара 1943 године на Миус, гдје је требало да пружи упорну одбрану.

Пјешадске јединице, јачине од 2.500 људи, морале су да бране фронт од 20 км. Главна борбена линија на западној обали Миуса била је ријетко посједнута. Дубине није било. Једина резерва дивизије састојала се од двије чете, које су увече 16 фебруара биле довучене позади јужног крила у рејон сјеверно од Александровке, због тога што је на споју са десним сусједом непријатељ тенковима прелазео преко Миуса.

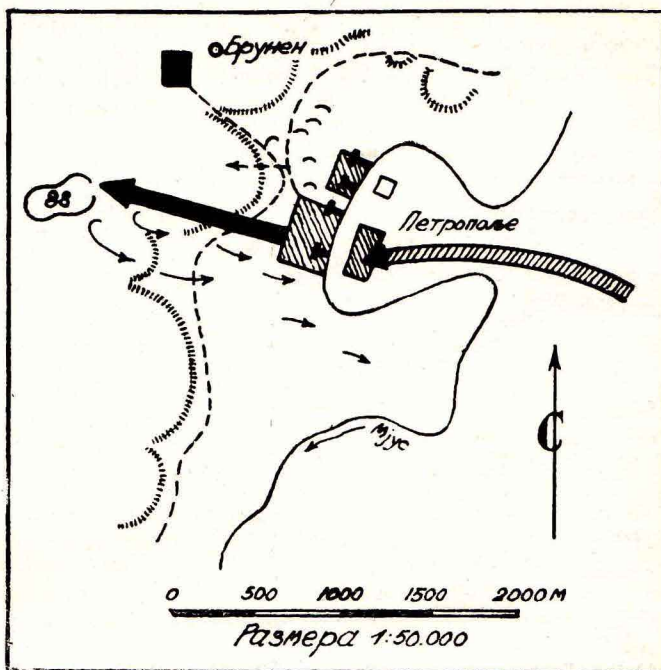
У зору 18 фебруара, дакле, у вријеме када је дивизија још припремала свој положај за одбрану, двије руске чете извршиле су напад преко замрзнутог Миуса код Петропоља, пробиле линију 685 пука, продужиле према сјеверо-западу и заузеле један вис 1,5 км западно од мјеста, који је био од значаја за читав отсјек фронта.

Резерва отсјека, у јачини свега једне стрељачке десетине од 8 људи, са једним митраљезом, налазила се у предјелу бунара сјеверно од Петропоља.

Кад су Руси заузели овај вис, десетина из резерве привлачила се усјеком и западно од Петропоља напала на непријатеља јачине 150 људи, који се на снијегом покривеном земљишту нарочито јасно распознавао. Препад, који је ова њемачка десетина отпочела ватром из свог митраљеза и аутомата, затим њено избијање у непријатељску позадину и удар у десни бок, тако је изненадио Русе да су у току четврт часа изгубили 61 мртвог и побјегли према

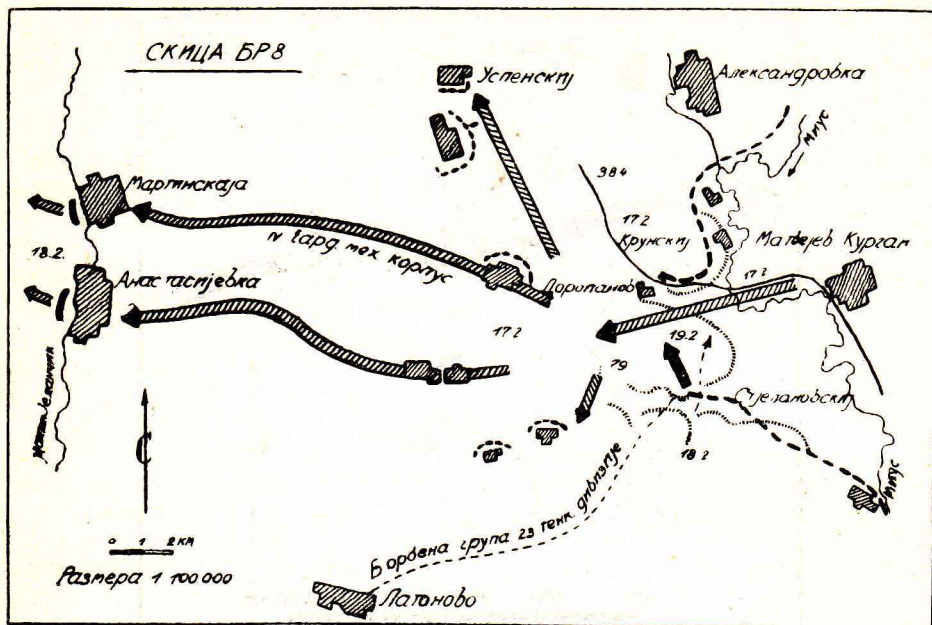
Скица бр. 7

Петропољу (пошто је њемачка линија била ријетко запосједнута, ухваћено је само 5 рањених заробљеника), док су Њемци имали само једног рањеника". (Bewegliche Verteidigung — Allgemeine Schweizerische Militär — Zeitschrift, мај 1951 године).

Из овога примјера може се видјети да је противнапад успио због постигнутог изненађења по времену, затим због изненађења у погледу правца напада и, најзад због бољег руковођења команданта ове слабе резерве отсјека.

Други примјер. „17 фебруара 1943 Руси су извршили напад на отсјеку десног сусједа — 384 дивизије (дакле, у истој општој ситуацији као и у првом примјеру — на име, у моменту када су се њемачке јединице утврђивале за упорну одбрану на Миусу). Пошто на сектору 79 дивизије није био разорен велики жељезнички мост западно од Матвејев Кургана, Руси су уз подршку тенкова успјели да изврше продор кроз њемачке линије у ширини од 8 км између Стаљинграда и Крунскија, тј. на отсјеку који је био ријетко посједнут од стране 79 дивизије. Без озбиљног отпора са њемачке стране, кроз овај отсјек је продирао у правцу запада читав IV гардиски механизовани корпус, и већ увече 17 фебруара стигао до Анастасијевке, Маргинскаје и Успенскија. 18 фебруара корпус је прешао отсјек Мокри Јелачник и стигао до на 30 км од Стаљино. Њемци нису били у стању да пружи одлучан отпор. Руски гардиски механизовани корпус наишао је искључиво на слаб отпор јединица мјесне одбране, које су се састојале од припадника службе снабдијевања и штабова, који су готово без изузетка били наоружани само пушкама и митраљезима.

Ипак се фронт држао са обавије стране пробоја, дакле, од Стјепањовскија према југу и од Крунскија према сјеверу, тако да се могло спријечити проширење насталог отвора. Ноћу 18/19 фебруара једна слаба борбена група 23 тенковске дивизије (која се налазила на јужној страни) — јачине једног моторизованог стрелачког батаљона са око 10 тенкова — извршила је напад на непријатељске позадинске везе код Доропанова и том приликом запалила

колоне са погонским материјалом. 19 фебруара њемачке снаге су успјеле да затворе рупу између Стјефановскија и Крунскија.

Руски корпус се нашао без погонског материјала и доживео је судбину која чека сваки моторизовани састав коме иза непријатељског фронта нестане погонског материјала: **био је уништен**“. (Bewegliche Verteidigung — Allgemeine Schweizerische Militär — Zeitschrift, мај 1951 године — види скице број 6, 7 и 8).

Горко искуство бивше југословенске војске, која се није васпитавала на пракси и искуствима рата 1914 — 1918 године, потпуно запостављајући гледање српске војске на рат и војну мисао и „филозофирајући“ о неком ултра-савременом рату, јасно показује колико то може бити опасно и катастрофално. То такође показује да се не смије занемаривати богато искуство из одбране стечено на пракси нашег рата и колико је важно да се теорија изградње армије у мирно доба и методе борбене обуке морају базирати првенствено на искуствима своје армије и искуствима Другог свјетског рата уопште, јер се та теорија само тако може приближити нашем старјешини и у теориском погледу постати њихова својина. Али, правилно поставити однос између наших искустава и искустава Другог свјетског рата исто толико је важно као и правилно постављање односа међу родовима и видовима у циљу обезбјеђења њиховог унутарњег садејства.

Ништа није тако опасно као довести себе у ситуацију да не маневришеш и да активно не дејствујеш. А механичко гледање на употребу армије, које зна само за однос 3 : 1, за одређене густине, ешелоне, потпуну надмоћност у ваздуху, итд, као за услове успјешног вођења рата, и које сматра да су други услови и начини ратовања несавремени и могући само у

партизанском рату, итд., само по себи је погрешно и штетно. Таквих тенденција има и код неких наших другова који још нијесу сасвим схватили праксу нашег рата, нити је изучавали, а баве се једино „савременом војном науком“.

Зато, када говорим о маневарској одбрани, желим да прикажем како тај вид маневра, са комбинацијом наших маневара, нарочито тактичких форми (дејстава мањих јединица), а посебно ако се ослања на оперативну основу, може бити један од најуспјелијих видова маневра. Ако се примјени такав вид маневра, онда се и дубљи продори непријатељских мотомеханизованих јединица и надмоћности његове артиљерије и авијације често могу изјаловити, другим ријечима, они неће постићи циљ — уништење живе силе и технике браниоца — удараће у вјетар и излагаће се великим и сталним губицима. „Фронтови“ ће се помјерати тамо амо, а бојеве и операције добијаће онај ко искрвари непријатеља и успије да сачува своје снаге за одлучујући окршај.

Из примјера Кореје, гдје је дошло до отступања Сјеверокорејаца после Инчона, све док нијесу постигли надмоћност доласком кинеских снага, а касније и до отступања америчких трупа, може се јасно видјети да такав начин одбране не даје коначан резултат, да то није типична маневарска одбрана, иако је они тако зову. То је често био пасивни отступни марш-маневар, чак и без контакта са непријатељем, маневар у коме се очекује акција противника, маневар који исцрпљује онога који отступа и ставља га под стални удар онога који наступа. То је често био маневар без одређеног циља, без офанзивног духа у одбрани, без смјелих и одважних акција у бок и позадину, без акција отсијецања ма и мањих клинова, без акције инфилтрације у борбене поретке онога који наступа, без сталног крвавења противника. Шта из њега можемо научити? У погледу **наступних операција** може се научити да треба имати прикупљене снаге, да су десанти ефикасни и веома корисни и да потискивање непријатеља и оријентација за чврсто држање територије не доноси жељене циљеве. У погледу **одбране** треба уочити да једино активна маневарска одбрана може осјетно ослабити противника, да увијек треба имати солидне оперативне и стратегиске резерве и да се може прелазити у противофанзиву и без апсолутно обезбијеђене надмоћи у ваздуху. Међутим, и за напад и за одбрану заједничка је важност обавјештајне службе и сталног борбеног контакта који даје могућности непрекидног обавјештавања и предузимања правовремених и цјелисходних одговарајућих противмјера.

Значај маневра огледа се у томе што се његовом примјеном могу постићи највећи тактички, оперативни и стратегиски резултати — зависно од карактера и замаха самог маневра — са најмањим утрошком сопствених снага и средстава и за релативно најкраће вријеме. А пошто је то стални циљ сваке акције природно је да и маневар мора бити садржан у основи сваког нападачевог и браниочевог плана и дејства уопште. Другим ријечима, маневар не смије да буде само неко повремено средство коме би се прибјегавало само у неким одређеним ситуацијама, већ **база** са које тек треба отпочети свако дејство.

Снага маневра испољава се најцелисходнијом примјеном сопствених снага и средстава, активношћу и офанзивношћу духа не само у нападу, већ и у одбрани — нарочито подвлачим у одбрани, јер од тога зависи став према одбрани уопште — својевременошћу и изненадношћу дејства, брзином извођења и силином удара, правилним избором праваца за удар, итд.

У тежњи да прикажу величину нашег рата и покажу како је „војнички“ вођен, неки наши другови у третирању неких питања, епизода, операција, или рата у цјелини, покушавају да наше бојеве и операције укалупе у неке „савремене“ форме маневра, боја или операције, мислећи да су тиме и нашој Армији „осигурали“ мјесто међу армијама које су водиле Други свјетски рат. Они сматрају да ће то убједљивије доказати ако се покаже да смо планирали бој и операцију, вршили артиљериске припреме и продоре и дејствовали на оперативном простору исто онако као и савремене армије; да ће наше акције, бојеви и операције једино тако осигурати своје мјесто у војној мисли; да ће наш старјешински кадар тек онда бити дорастао; да ће то бити допринос војној мисли и да ће наше гледање на војне ствари кроз праксу нашег рата бити савремено и „војно гледање“ зато што се оно ипак може уклопити у те оквире. Међутим, сматрам да су таква схватања погрешна, јер она деградирају наше искуство, свде га на један непотребан шаблонски калуп и, што је најтеже, уносе забуну у обраду нашег великог ратног искуства. Тачно је да смо по плану ратовали, да смо већину операција унапријед планирали, водећи увијек рачуна о резервама и дубини распореда наших снага, а тиме и о обезбјеђењу извршења опште замисли (дубина операције). Али је важно уочити да то код нас није било једино и увијек исто, јер смо се морали прилагођавати специфичностима нашег рата — специфичностима револуције, која је у свим већим окршајима давала свој печат и стављала своје захтјеве, који не само да никада нијесу сметали војним операцијама, већ су им давали онај свенародни, широки и свестрано иницијативни карактер. Желим да кажем да су биле добре и велике и оне мање борбе, и бојеви и операције, иако нијесу сасвим удовољавале свим захтјевима неке друге војне праксе, те о њима треба писати тачно онако како су се и одвијали.

Величина нашег ратног искуства није у томе да су поједини наши бојеви и операције добијали облик и да су вођени по свим условима савременог ратовања, или да ли смо ми у тим бојевима и операцијама имали довољно артиљерије да бисмо извршили припрему, или да ли смо у одбрани запосиједили и бранили баш онолико широк фронт какав је предвиђен ратним службама, итд. Величина нашег ратног искуства, а тиме и сваког нашег боја и операције, јесте у томе што су бој и операција вођени на наш начин, прилагођавани нашим условима, нашим старјешинама и карактеру рата и револуције у цјелини.

Величина наше војне мисли је садржана у нашим живим и стално мијењаним формама маневра; у нашим борбама у окружењу и пробијању из окружења; у нашим „клиновима“; у нашим маршманеврима, у нашој покретљивости; у нашој брзој припреми — планирању и извођењу боја и операције; у вјештини нашег командног кадра да се у најразличитијим ситуацијама

одлучи на ову или ону врсту маневра; у комбинацији најнижих и најсложенијих врста маневра.

Величина нашег рата је у нашем начину заузимања градова (често утврђених) без артиљерије, чак и без довољно ручних граната и муниције; у продору у систем утврђења са нашим бомбашима (Јајце, Ливно, Прозор, Бихаћ); у нашим ноћним дејствима, која су се у 95% случајева завршавала нашим потпуним успјехом; у дејствима која су надмоћнијег противника доводила у ситуацију да ништа не може предузети противу нашег батаљона или бригаде која се закопитила у неколико кућа или у једној улици града и одатле, ширећи свој клин, све више продирала у град или утврђење и најзад завршила његову ликвидацију. Величина наше борбе огледа се у планирању офанзивних дејстава са односом снага који је често био 1 : 1 у људству (у техници предност на страни непријатеља), на примјер: Ливно, Прозор, Јабланица; у успјешном извођењу тих операција захваљујући нашем маневру и удару, захваљујући нашој сталној моралној предности, искуству нашег командног кадра и његовој вјештини у вођењу „малог рата“, како непријатељ назива нашу тактику иницијативу и потпуно владање бојем.

Величина наших тактичких и оперативних дејстава састоји се у брзини концентрације и изненађењу; у скривености излаза на полазне положаје, у одлучности дејства; у брзом завршетку почетног боја или операције и у поновној прегрупацији истих снага ка другом правцу или ка новом објекту.

Величина нашег војног дјела је у брзој и сталној промјени начина дејства, како према условима земљишта, према добу или објекту, тако и према непријатељу. Друкчија је била наша тактика према Њемцима, друкчија према Италијанима, друкчија према усташама, а сасвим друкчија према домобранима и четницима...

Све ово и још многа велика и необрађена искуства чине наша достигнућа у војној мисли таквим да она по свом, да тако кажемо, квалитету не само не требају никаквих оквира, већ не могу ни стати у те и такве оквире. По својој живости и динамичности наша дејства су била неодгонетнуто чудо за њемачке и италијанске генералштабове и генерале; они су их изучавали, али их нијесу изучили, прилагођавали су им се, али су увијек били тучени, тако да су за њих, а и за све друге, наш рат и наше ратно искуство остали тајна.

Посебни услови и начин ратовања у живим и сталним маневрима, било у одбрани или нападу, захтијевају и посебан однос према командовању и уопште према мјесту старјешина у боју и операцији.

Рекао сам да је наш рат у цјелини, заједно са револуцијом, носио карактер једног стално растућег устанка. То је од самог почетка (а нарочито у почетку) дало и печат формирању командовања и старјешинског кадра. Ово је посебна тема о којој нећу говорити, већ ћу се задржати на извјесним специфичностима командовања, на неким принципима који морају бити остварени код командовања које схвата значај и снагу маневра; да би сваки маневар био правилно усмјерен, вођен и доведен до свога циља.

У сваком рату, устанку или револуцији командовање мора бити руковођено из одређеног центра. За наш рат друг Тито каже: „То је био опће-

народни рат, али добро организован, вођен из једног центра, Врховног штаба . . .“

Обједињавање руководства „опћенародним ратом“ није значило од самог почетка неко круто централизовано руковођење по прописаним правилским одредбама, али је значило обавезу јединственог гледања на питања тактике и стратегије. То се и види из директивних упутстава која су раније наведена. Врховном штабу је било јасно да само потпуно слободна иницијатива, саображена условима ратовања у сваком посебном крају, може обезбиједити командовање и уздизање нашег старјешинског кадра. Правилним схватањем и одређивањем суштине маневра, наша војна мисао пружа могућност старјешинама да кроз оцјену конкретне ситуације, у својим условима, доносе одлуке о начину извођења боја или операције, обавезујући их само да воде рачуна о оквиру дејстава и ангажовања јединица. За наш рат је карактеристично (а то ће бити карактеристично и за будуће маневре и покретне ратове), да су се све одлуке доносиле у циљу обезбјеђења основне замисли маневра, противно крутом наређивању без познавања услова или често измијењене ситуације. Документација је била састављена од оперативног дијела без неких прилога и формулара, а садејство је обезбјеђивано на терену, прије и у току боја и операције.

Мајсторство наших старјешина у руковођењу састојало се у томе, што су на бази таквих заповијести Врховног штаба (ако се изузме група око Врховног штаба) умјели да свима нашим дејствима дају најживљу форму, којима се непријатељ никада није могао супротставити својим крутим одбранама појединих утврђених тачака. Наш командант је увијек тражио отворен бој, јер му је то обезбјеђивало маневар и иницијативу, а то је значило сигуран успјех. Зато се пред командовањем и пред свима старјешинама у боју и операцији, у циљу обезбјеђења брзог покрета, великих и малих маршманевара и уопште маневровања, постављају захтјеви који ће дух нашег командовања повезати са савременим планирањем, који ће обезбиједити не само благовремене припреме, већ и брзину концентрације и јачину удара, брзину проналажења слабих мјеста ради удара у бокове и, најзад, брзину изласка у оперативни простор у нападу. Та иста гипкост, упорност и покретљивост тражи се и у одбрани, с тим да се увијек сачува сила нашег живог и уништавајућег маневра. Тако умногостручен маневар даваће неодолјиву снагу нашим јединицама у нападу, а чинити их јаким, покретним и отпорним у одбрани да ће успјешно одољевати и највећим нападима противника, без обзира каквим средствима располаже.

Праксу нашег рата не треба ограничавати (укалупљивати) ни само на наше искуство, као што од ње не треба правити неке вјечне принципе, јер би се тиме негирало опште велико искуство Другог свјетског рата, негирао развитак војног дјела у послеријатном периоду, пракса Кореје и других ратова вођених после Другог свјетског рата.

Наш рат и искуства из њега треба схватити као метод, који је дао како ново, велико и живо богатство форми тактичког, оперативног и стратегског маневра, тако и указао на пут стварања армије кроз оружани устанак и социјалистичку револуцију.

Мислим да ће тај метод остати за дуго могући оквир третирања војног дјела, с тим што ће веће наоружање и већа техника којим данас располажемо, или ћемо ускоро располагати, бити много убојитији ако се за **основицу** њихове употребе узму форме наших маневра као метод при употреби војничких маса и те технике на пољу боја.

Сваки онај ко буде поступао супротно, мислећи да ће само наученим „савременим“ формама моћи да води савремену операцију на бази метода које ће дати нови рат, неминовно ће погријешити и откинути се од наше стварности, што може да буде штетно и по њега и по јединицу којом командује.

Онај ко изучи наш метод, ко овлада њиме и теориски га уопшти, он ће увијек знати да најцјелисходније употреби и најсавременију технику; он ће бити мајстор у свим условима и боја и операције; он ће у пуном, најпунијем смислу те ријечи, бити савремен старјешина. За њега ће свака нова еволуција у методу вођења боја и операције бити схватљива и логична; она ће брзо постајати његова како у пракси, тако и у теорији. Нашем старјешини је то лакше, јер је он кроз наш рат и револуцију сам стварао тај метод, разумио га, растао са њим, тако да је он већ постао његова својина. Значи: правилно наћи мјесто нашој пракси и на њој градити све ново, јесте оно што треба да сачињава и даље наш **метод** и одређује наше погледе на нашу савремену тактику и стратегију. Ми ћемо прилагођавати свој метод новим условима и никако нећемо дозволити да нас вуче назад нешто што би могло бити чак и из наше праксе.

Према свему изложеном, ми морамо сачувати и даље развијати пуну иницијативу свих старјешина — од највиших до најнижих — потстицати и примјењивати непрекидну активност, вршити енергичне и снажне ударе у бокове и позадину непријатеља и изнад свега гајити велике традиције неустрашивости и снажљивости наших старјешина, да би они који пролазе и кроз мирнодопске високе војне школе све више ширили свој хоризонт и стицали све веће искуство. На тај начин, они ће примјеном лаких и крупних маневарских јединица, а ослањајући се чврсто на искуства нашег рата, увијек наносити уништавајуће ударце противнику.

Величина нашег ратног искуства састоји се и у томе што је формиран баш такав старјешина, а снага наше Армије у томе што такав старјешина чини већину њеног старјешинског кадра.